

ИВАН ЗЛАТКОВ

ФИНАНСОВО СЧЕТОВОДЕН АНАЛИЗ

Издателство

 ФорКом[®]

СЧЕТОВОДСТВОТО

в теория
и практика

5

д-р по икономика Иван Златков
дипломиран експерт-счетоводител

Финансово-счетоводен анализ

СЧЕТОВОДСТВОТО

в теория
и практика

5

Поредицата се издава със съдействието
на
Института на дипломираните експерт-счетоводители

ФорКом
1996

Глава първа

Основи

на финансово-счетоводния анализ.

Същност, видове и показатели

§1. Същност и видове финансово-счетоводен анализ

Относно понятието „финансово-счетоводен анализ“

В периода на преход към пазарна икономика на книжния пазар се появиха немалко публикации, посветени на финансовия мениджмънт, в т. ч. и на финансовия анализ като неразделна негова част. Въпреки това, изчерпателно и общоприето определение на понятието „финансов анализ“ не е дадено.

Като се ръководим от съдържанието, което повечето автори влагат в това понятие, може да го определим като част от управленската дейност, изразяваща се в подбор на информация, в нейното съпоставяне и оценка с цел да се изследват значими съотношения и тенденции, несвойствени колебания и процеси, нови насоки и фактори на развитието, както и да се приемат оптимални управленски решения.

Когато предмет на подбора, съпоставянето и оценката е финансово-счетоводната информация, говорим за финансово-счетоводен анализ.

Счетоводен информационен продукт се създава както при текущото счетоводно отразяване на сделките и събитията, така и чрез периодичните счетоводни отчети, които се изготвят на основата на данните от текущото отчитане. Предмет на разглеждане в настоящата книга е анализът, който се извършва на основата на информацията, съдържаща се в периодичните счетоводни отчети. Това обаче не означава, че анализът, направен на основата на информация от текущото счетоводно отчитане, е по-малко необходим и по-малко полезен. Той може да стане предмет на разглеждане в самостоятелна книга.

Предложеното по-горе определение на понятието „финансово-счетоводен анализ“ разкрива както неговата съдържателна, така и прагматичната му страна. Анализът не се свежда само и просто до пресмятане на определени съотношения чрез съпоставяне на подбрана по един или няколко критерия информация. Даже това не е главното, защото е средство, а не цел на анализа. Целта се свежда до **оценка на резултатите** от тези изчисления и до предлагането на управленски решения на основата на тази оценка.

Например, когато се изчислява показателят за **общата ликвидност** на дадено предприятие, главното не е в самата техника на пресмятане на този показател, като съотношение между краткотрайните активи и краткосрочните задължения. Основното е, че след като се получи резултатът – коефициентът на общата ликвидност, той трябва да бъде подходящо оценен и да се направят необходимите изводи. Ако този коефициент е примерно 1,5, това означава, че предприятието има 50% повече краткотрайни активи от краткосрочните му задължения за съответния период. Степента на риска предприятието да изпадне в несъстоятелност поради невъзможност да посреща текущите си задължения е малка. Потребителят на счетоводна информация и на резултатите от нейния анализ може да направи извод, че в това предприятие **може да се инвестира** с по-малък риск, ако и другите показатели от анализа дават основание за задоволителни изводи.

Съвсем други ще бъдат изводите, ако коефициентът на обща ликвидност е по-малък от единица, примерно 0,8. Изводът от подобен размер на коефициента е, че предприятието покрива с краткотрайни активи само 80% от краткосрочните си задължения. Степента на риска от изпадане в несъстоятелност поради невъзможност да се посрещат текущи задължения с текущи активи е значителна. Освен това, предприятието не може да осъществява нормално ежедневните си функции, ако не се потърсят нови източници на „свежи“ пари или други бързоликвидни активи, и то не чрез увеличаване на задълженията (сключване на нови заеми), а чрез увеличаване на собствения капитал в някоя от неговите форми. Ако става дума за акционерно дружество (АД), може да се предложи на общото събрание на акционерите да приемат решение за увеличаване на основния (акционерния) капитал чрез емисия на нови акции, което ще създаде приток на свежи пари. Ако става дума за дружество с ограничена отговорност (ООД), трябва или да се увеличат деловите вноски на съдружниците в парична форма, или да се привлекат нови съдружници. Възможни са и други решения. Ако в предприятието има залежали, т.е. неизползвани и неизползваеми материални запаси – да се предложат за разпродажба, ако има неизползваеми дълготрайни активи – и те да се предложат за продаване. Може да се продаде финансова инвестиция,

чийто доход от разпределение не е голям, или въобще не се получава доход от разпределение (защото са възможни и такива случаи). Всички предложени по-горе варианти са насочени към подобряване ликвидността в анализираното предприятие.

Втори пример. Прави се анализ на **обръщаемостта на краткотрайните активи на предприятието** и по-конкретно – на материалните запаси. Изчислява се, че за една календарна година материалните запаси осъществяват 9 оборота, или един оборот се прави за 40 дни (годината се приема за 360 дни). Тези два взаимосвързани показателя би трябвало да се оценят, като се сравняват със същите показатели на сродни предприятия, със средните показатели за отрасъла или за страната, със същите показатели на предприятието за предходни отчетни периоди. Тогава може да се **направят изводи**, че в сравнение с предходния период обръщаемостта на материалните запаси се е ускорила или забавила, че в сравнение със сродни предприятия, със средните показатели за отрасъла или за страната, в предприятието през отчетния период обръщаемостта на материалните запаси е висока (добра) или ниска (лоша). От тези изводи ще зависят и управленските решения, които ще бъдат предложени. Те ще бъдат насочени към реализиране на варианти за подобряване на обръщаемостта на материалните запаси. Това може да стане по различни пътища – или като се увеличи обемът на постъпленията от продажби (оборотът), или като се намалят средногодишните запаси чрез освобождаване от излишните запаси, или като се осигури по-голяма ритмичност на доставките (по-сигурни и по-чести доставки) и т.н. Възможни са и други решения.

Основното, което бихме искали да подчертаем, е че **същинският анализ започва с оценката на резултатите** от подбора и съпоставянето на счетоводната информация, с оценката на получените показатели и с подготовката на алтернативни проекти за решения за оптимизиране на тези показатели от гледна точка на интересите на собственика на капитала.

Видове финансово-счетоводен анализ

Класификацията на финансово-счетоводния анализ е важна както от методическа, така и от чисто практическа гледна точка. Тя може да бъде направена по различни белези или критерии.

Ако се приеме за критерий **видът на дейността, осъществявана от предприятието, която е предмет на анализ**, последният може да се раздели на три основни вида, както и самата дейност, която се ана-

нат различни класификации. Според нас по-съществено значение имат следните основни направления на финансово-счетоводния анализ:

- анализ на рентабилността (или анализ на възвръщаемостта на капитала);
- анализ на ликвидността ;
- анализ на обръщаемостта на активите;
- анализ на финансовата независимост (на платежеспособността) на предприятието.

Според направлението (основните обекти на анализа) може да се предложат и други класификации. Например анализ на темповете на събиране на вземанията, анализ на темповете на изплащане (погасяване) на задълженията, анализ на кредитоспособността на предприятието и т.н., които ще бъдат описани по-пълно в по-нататъшното изложение.

§ 2. Пазарната икономика и финансово-счетоводният анализ

Преходът към пазарна икономика, засилването на ролята на пазарните дестове в икономическото регулиране променя не само организацията на счетоводството, цялата счетоводна система (нейните цели и задачи), но и финансово-счетоводния анализ, който се осъществява на основата на продукта на счетоводната система – счетоводната информация.

Променят се както направлението и целите на анализа, така и относителните дялове на отделните видове финансово-счетоводен анализ и тяхното значение за управлението на дейността на предприятието.

Оцеляването на икономическите субекти и тяхното просперирание в условията на пазарна икономика зависят от редица принципно нови фактори и условия. Най-силно действащите от тях са: рискът при инвестициите и тяхната ефективност или възвръщаемост. Това извежда на преден план **анализа на рисковите фактори** на целия инвестиционен портфейл на предприятието и на **рентабилността** на инвестициите, както и тяхното съпоставяне. В литературата, а и в практиката отдавна е доказана обратнопропорционалната зависимост между възвръщаемостта и риска при инвестициите. Колкото една инвестиция е по-рентабилна, толкова по-високорискова е тя. Например по-висока е рентабилността на инвестициите в банкови и сродни на тях

предприятия, тъй като има значителна разлика (марж) между приходите от лихви по предоставени заеми и разходите за лихви за приети депозити от различни вложители. Това осигурява по-голяма печалба при относително по-ниски разходи в сравнение с други видове търговска дейност – например в сравнение с промишлеността и строителството. В същото време обаче вероятността и рискът да не се получат обратно някои предоставени кредити са големи. Това намалява ликвидността на банковото предприятие и засилва вероятността от изпадането му в несъстоятелност. Същото се отнася и за застрахователните предприятия. Инвеститорите в тези предприятия разчитат на следното: премиите, които се получават от застрахованите или от седанти, да са по-високи от застрахователните обезщетения, които те ще бъдат задължени да заплатят при евентуални застрахователни събития през отчетния период. Поради това, инвестицията в едно застрахователно и презастрахователно предприятие е високорентабилна, но в същото време и високорискова. Рисковете могат да се намалят чрез презастраховане или съзастраховане, но не могат да се избегнат. А самите операции по презастраховането или по съзастраховането намаляват ефективността на инвестицията. Отново се проявява обратнопропорционалната зависимост между риск и ефективност.

Когато един потенциален инвеститор трябва да реши в кое предприятие да вложи средства (да инвестира), той трябва да има достатъчно достоверна информация, за да вземе оптимално ефективно за него решение. Това не може да стане без анализ на степента на риска и на възвръщаемостта на инвестицията – в различни отрасли, сфери и дейности, в различни предприятия.

В литературата има различни теории за инвестиционните решения. Тук ще споменем само теорията на **Марковац**, която се смята за фундаментална в това направление. Според тази теория, рискът при инвестициите би се намалил значително чрез разпределението му върху няколко инвестиции, т.е. – чрез неговото диверсифициране. Теорията на диверсифицирането на риска при формирането на структурата на инвестиционния портфейл изисква да се направи структурен анализ на активите, които го формират. По същество това е анализ на финансовите активи на предприятието – дълготрайни и краткотрайни. Може да се изчислява и анализира степента на диверсифицирането на риска, ефективността на тази диверсификация. Чрез структурен анализ на ликвидността на отделните инвестиции или активи, в които са направени вложения, може да се определят **високорисковите, среднорисковите и нискорисковите** компоненти на инвестиционния портфейл. Получените резултати може да се сравнят с теоретично определени относителни тегла на съответните рискови компоненти (висока, средна и ниска), със статистически данни за такива относителни тегла на сродни предприятия, отрасли и т.н.

Преминването към пазарна икономика изисква уеднаквяване на счетоводната политика на нашата страна с базите и принципите на счетоводната политика в страните с развита пазарна икономика и особено със страните от Европейската общност. Не е възможно да се подпомага ефективно процесът на интегриране на нашата страна в Европейската икономическа общност без да се създават необходимите информационни условия за това. Кое то пък означава да се сближават принципите, върху които функционира нашата счетоводна система с основополагащите принципи на счетоводните системи в западноевропейските страни, регламентирани чрез Директивите на Съвета за Европа и препоръчани чрез Международните счетоводни стандарти.

Следователно с преминването към пазарна икономика информационната база, върху която се осъществява финансово-счетоводният анализ у нас, ще се уеднаквява все повече в методическо и в съдържателно отношение със счетоводната информационна база на страните с развита пазарна икономика и ще се развива заедно с нея. Например, Комитетът по международни счетоводни стандарти подготви и прие нов стандарт за оценяване и за отчитане на финансовите инструменти. Въз основа на тази подготовка предстои да се приеме и национален счетоводен стандарт за отчитане на финансовите инструменти. Приет е и национален счетоводен стандарт 29 Показатели за финансово-счетоводен анализ. Това ще създаде нови възможности пред финансово-счетоводния анализ, ще разшири неговия предмет.

В същото време отпадането на необходимостта от фондова организация на отчитане средствата на предприятието направи излишни някои направления на счетоводния анализ. Например вече не е необходимо да се анализират и оценяват относителният дял на средствата за капитални вложения по плана и извън плана, размерът на амортизационните отчисления за възстановяване и за основен ремонт (защото няма вече такова деление на амортизациите – те остават в предприятията).

Отпадна също и необходимостта малоценните и малотрайните предмети да се отразяват като самостоятелен обект на счетоводството. В зависимост от отчетната им стойност, те или се отразяват като разход за дейността при влагането им в употреба (и могат да се отчитат извънсчетоводно, по натурални измерители), или се отчитат като дълготрайни активи. Това променя характера и съдържанието на анализа на активите в тази им част.

Най-общо може да се каже, че в условията на пазарна икономика анализът на счетоводната информация е по-сложен и по-широкообхватен, защото и макроекономическите, и микроикономическите условия, в които работят предприятията, са по-сложни, динамични и

рискови. Поради това, на заключителния етап на анализа – оценката на информацията и приемането на управленски решения, се изисква съпоставяне на много повече показатели, на различни комбинации от показатели, за да се приемат оптимални за интересите на икономическите субекти решения. Такива макроикономически фактори като инфлация, „плаващи“ валутни курсове, промени във фискалните условия за работа на предприятията изискват от техните мениджъри много по-голяма гъвкавост, обосновааност и вариантност при приемането на всички управленски решения. Такива решения обаче не могат да се приемат без всеотраен и задълбочен анализ на счетоводната информация.

§ 3. Показатели за финансово-счетоводен анализ. Същност и видове

Една от съществените особености и отличия на счетоводството като система за информация е, че то използва всички видове измерители, но задължително – стойностния измерител. Няма счетоводство там, където информацията за сделките и събитията не се отразява чрез стойностен измерител. В полза на този извод ще приведем два аргумента:

Първо, има активи, които се използват многократно в дейността на предприятието, но поради ниската им стойност се отразяват счетоводно като разход още при влягането им в дейността. Това са бившите малоценни и малотрайни предмети. По стойност те се отписват от материалните активи на предприятието и се отразяват като разход за дейността му. За да се осъществява контрол за икономичното им и целесъобразно изразходване и за опазването им, те могат да се водят **извънсчетоводно** (а не задбалансово!) по натурални измерители – килограми, метри, но най-често в бройки – на съответните служители, на които са предадени. Това е валидно например за някои видове канцеларски материали като перфоратори, телбодове, телефонни апарати и други подобни. Именно защото се отразяват само в натурални измерители, а не в стойностни, се определя, че те се водят извънсчетоводно. Или всички активи, които се отразяват само в натурални измерители, не са предмет на счетоводството.

Второ. По същество **оценяването** е дейност за превръщане на натуралните измерители в стойностни. То е и един от най-важните елементи на счетоводната политика на предприятието. Дали вложените в дейността материални запаси, които при придобиването им са има-

ли различни оценки, ще се оценят по метода „среднопретеглена цена“ или по метода „първа входяща – първа изходяща“ цена или себестойност, е основен въпрос на счетоводната политика на предприятието.

Следователно счетоводната информация дава преди всичко стойностни измерители, въз основа на които се изчисляват необходимите за анализа показатели.

Много важно теоретико-методологично и практико-приложно значение за финансовия анализ има яснотата на показателите, които се използват при неговото провеждане. В литературата може да се срещнат много и различни видове показатели, но малко са разясненията относно съдържанието на самото понятие „показатели“.

В по-нататъшното си изложение ще използваме две основни понятия – „величина“ и „показател“. И в двата случая става дума за измерители – преди всичко стойностни, но понякога и натурални.

С понятието „показател“ ще означаваме резултатите от подбора и съпоставянето на информацията, т.е. пресмятането на отношенията между различни измерители.

С понятието „величина“ ще обозначаваме измерителите, които се използват, за да се пресметнат показателите. При определянето на съотношения един измерител се съпоставя с друг измерител, за да се изчисли даден показател. Например, за да се определи относителният дял на краткотрайните активи в общата сума на активите на предприятието, стойностните измерители на дълготрайните активи се съпоставят с общата сума на активите. В съответствие с това величините, които се използват, се подразделят на две основни групи – базови и отчетни величини.

Базова величина е измерителят, с който се сравнява, за да се изчисли даден показател. **Отчетна величина** е измерителят, който се сравнява при пресмятането на даден показател.

Например, ако искаме да получим показател за финансова автономност, сравняваме собствения с привлечения капитал. Ако собственият капитал е 180 млн. лв., а привлеченият – 150 млн. лв., коефициентът на финансовата автономност ще бъде 1,2 (180 : 150). В случая базова величина е привлеченият капитал, по отношение на който се определя автономността на предприятието. Отчетна величина е собственият капитал, който се сравнява с привлеченият капитал. Коефициентът показва, че на 1 лев привлечен капитал се падат 1 лев и 20 стотинки собствен капитал.

Бихме могли да пресметнем и обратното съотношение – $150 : 180 = 0,83$. Тогава базова величина става собственият капитал, а отчетна – привлеченият капитал. Коефициентът показва, че на 1 лев собствен капитал се падат или „тежат“ 83 стотинки привлечен капи-

тал. С две думи – при изчисляване на показателите базовата величина е в знаменател, а отчетната величина – в числител на отношението.

И така, **показателят е измерител, който се търси, който се пресмята в хода на финансово-счетоводния анализ** още при неговия начален етап. Този измерител винаги изразява някакво съотношение. В зависимост от **начина на изчисляването на това съотношение** различаваме три основни вида показатели: **коэффициенти, относителни дялове в проценти и пунктове.**

Коефициентите са показатели, които гравитират около единица. Те се пресмятат, като отчетната величина се раздели на базовата величина. Ако например сумата на паричните средства на предприятието (в национална и в чуждестранна валута) е 50 млн. лв., а неговите краткотрочни задължения – 80 млн. лв., коэффициентът на незабавната ликвидност ще бъде $0,63 (50 : 80)$. Ако сумата на всички краткотрайни активи на предприятието (без разходите за бъдещи периоди) е 240 млн. лв., коэффициентът на общата ликвидност ще бъде $3 (240:80)$. Първият коефициент показва, че срещу един лев краткосрочни задължения на предприятието стоят 63 стотинки парични средства, които имат незабавна ликвидност. Те обаче не са достатъчни за погасяването на всички краткосрочни задължения, ако предположим хипотетично, че станат изискуеми в един ден. Следователно трябва да се търсят и други източници, други видове активи, за да се посрещнат краткосрочните задължения. Вторият показател означава, че срещу 1 лев краткосрочни задължения предприятието има 3 лева краткотрайни активи. Това е добър коефициент на общата ликвидност.

Относителни дялове в проценти – те гравитират около числото 100. Пресмятат се, като отчетната величина се раздели на базовата величина и полученото частно се умножи по сто. Например, ако в едно предприятие нетният размер на приходите от продажби през даден отчетен период е 200 млн. лв., а отчетената печалба за същия период – 20 млн. лв., рентабилността на продажбите в процент ще бъде 10 или $20 \times 100 = 2000 : 200 = 10$. Или предприятието е постигнало 10% рентабилност на продажбите, т.е. от продажби за 100 лв. е получена печалба 10 лв.

Пунктове. Това са измерители, които показват съотношения (обикновено разлики) между относителни дялове в проценти.

Пример. Да приемем, че посочената по-горе рентабилност е пресметната на базата на отчета за приходите и разходите към 31.12.1993 г. През 1994 г. нетният размер на приходите от продажби е 480 млн. лв., а печалбата е 67,2 млн. лв. Рентабилността на продажбите в процент към 31.12.1994 г. ще бъде 14 или $67,2 \times 100 = 6720 : 480 = 14$. Изводът, който може да се направи от съпоставянето на двата показателя за

рентабилност на продажбите е, че последната се е увеличила с 4 пункта (14% - 10% = 4 пункта). При това инфлацията не е оказала влияние върху показателите за рентабилност, защото са сравнявани съпоставими величини (за един и същи период).

Ако се приеме за критерий **начинът, по който се подбира и съпоставя информацията**, за да се определят показателите при финансово-счетоводния анализ, може да разделим тези показатели на две групи: показатели за динамика и показатели за структура.

Първите се получават при **динамичния анализ**, когато се сравняват един и същи величини за различни периоди. Вторите се получават при **статичния анализ**, когато се сравняват различни величини за един и същ период.

Тези две групи показатели обслужват различни цели на анализа. Динамичните показатели отразяват развитието на финансовото състояние на предприятието и на финансовите резултати от дейността му във времето. Тези показатели се влияят силно от инфлацията. **Ето защо преди да се пристъпи към тяхното пресмятане трябва да се осигури сравнимост на отчетните и базовите величини.** За илюстрация на тази мисъл ще си послужим с приведения по-горе числов пример. Ако приемем стойностният обем на нетния размер на приходите от продажби за 1994 г. (480 млн. лв.) за отчетна величина и без да го преизчисляваме с индекса на инфлацията през 1994 г. го съпоставим с нетния размер на приходите от продажби за 1993 г. (200 млн. лв.), ще получим следният резултат в проценти:

$$(480 : 200) \times 100 = 240\%$$

Или нетният размер на приходите от продажби е нараснал 2,4 пъти. Този показател може да заблуди потребителите на резултатите от анализа при провеждането на неговата същинска част – при оценка на резултатите и разработване на проекти за управленски решения. Защото нетният размер на приходите от продажби през 1994 г. е „напомпан“ с инфлацията – почти 2,2 пъти. Необходимо е да се елиминира влиянието на инфлацията. Нетният размер на приходите от продажби за 1994 г. (отчетната величина) трябва да се направи съпоставим с нетния размер на приходите от продажби за 1993 г. (базовата величина). Това ще стане, като се приложи **методът на дефлацията**, т.е. отчетната величина да се раздели на индекса на инфлацията за 1994 г. Или $480\ 000\ 000 : 221,9 = 216\ 313\ 655$ лв. Това ще бъде съпоставимия нетен размер на приходите от продажби за 1994г. Тогава и прирастът на рентабилността за 1994 г. в сравнение с тази за 1993 г. ще се промени и ще бъде $108,16\% (216\ 313\ 655 : 200\ 000\ 000) \times 100$. Т.е. ръстът на рентабилността на продажбите по съпоставими показатели е не 140%, а 8,16%.

Показателите за динамика може да се изчисляват и като коефициенти, въпреки че това става по-рядко. Например, може да се изчисли коефициент на нарастването на собствения капитал на предприятието. Ако през 1993 г. той е бил 120 млн.лв., а през 1994 г. е станал 144 млн.лв., коефициентът на нарастване е 1,2 ($144 : 120$). Или собственият капитал е нараснал 1,2 пъти. Избрахме за пример динамиката на собствения капитал, защото според НСС 18 Счетоводни отчети в условията на свръхинфлация от всички форми на собствения капитал се променят само допълнителните резерви. Основният и допълнителният капитал, законовите резерви и неразпределената печалба от минали години не се преизчисляват с индекса на инфлацията.

Типичен показател за динамика са **пунктовете**, защото те се получават чрез съпоставяне на показатели в проценти. Примерът, който приведохме по-горе за изчисляване на пунктове, е пример за показатели за динамика, изразени в пунктове. Може да се предложи и друг пример. По счетоводния баланс на предприятие „X“ за 1993 г. сумата на всички видове дълготрайни активи е 185 млн. лв., а на всички активи – 350 млн. лв. Или относителният дял на дълготрайните активи в общата сума на активите е $52,86\%$ ($185 : 350$) $\times 100$. През 1994 г. сумата на дълготрайните активи е 205 млн. лв., а на всички активи – 360 млн. лв. Относителният дял на дълготрайните активи във всички активи в проценти е $56,94\%$ ($205 : 360$) $\times 100$. Или относителният дял на дълготрайните активи в общата сума на активите е нараснал през 1994 г. в сравнение с 1993 г. с 4,08 пункта. Инфлацията не може да даде отражение, защото се съпоставят величини (като отчетна и базова) от един и същи период. Тези пунктове не бива да се оценяват еднозначно. По принцип, ангажирането на активите на предприятието в по-бавно ликвидни форми (или както е в случая – нарастване на относителния дял на дълготрайните активи с повече от 4 пункта) е процес, който заслужава негативна оценка, но това може да е свързано с въвеждането на нова техника и на нови технологии. Изисква се допълнителен анализ на структурата на дълготрайните активи за 1994 г. и на ефективността от тяхното използване, за да може да се направят окончателни изводи и най-важното – да се приемат оптимални управленски решения.

Показателите за структура, които се изчисляват при статичния анализ, също може да бъдат пресметнати като коефициенти (по-рядко), като относителни дялове в проценти (най-често) и като пунктове.

При пресмятането на всеки показател за структура за базова величина се приема общият стойностен размер на дадена съвкупност, а за отчетна величина – стойностният обем на определена част от тази съвкупност. Поради това, показателите в коефициенти винаги са по-малки от единица, а показателите в проценти – под 100. Така може

да се определят: структурата на активите и на пасивите на предприятието от счетоводния баланс по раздели, групи и статии, структурата на отделните раздели по групи и статии и структурата на групите – по статии. Същият подход може да се приложи и за информацията, която е отразена в отчета за приходите и разходите и в отчета за паричния поток.

В лявата страна на отчета за приходите и разходите – разходи, може да се определи относителният дял (в проценти и в коефициенти) на разходите за оперативна дейност, на финансовите разходи и на извънредните разходи. Може да се изследва и вътрешната структура на всеки от разделите – на разходите оперативна дейност, на финансовите разходи (разходите за финансова дейност) и на извънредните разходи (разходите, свързани с извънредни операции). По същия начин може да се изследва и структурата на приходите, отразени в дясната страна на отчета – приходи.

При отчета за паричния поток може да се определи структурата на паричните постъпления и на паричните плащания – по основните направления на плащанията и по източници на постъпления – от оперативна дейност, от финансова дейност и от извънредни операции.

Полезни за управлението показатели могат да се получат чрез съпоставянето на показатели за структурата през различни периоди. По същество това е комбинация между динамичния и статичния анализ. Например може да се определи как се е променила структурата на активите и на пасивите на предприятието, отразени по счетоводния баланс през текущия период в сравнение с предходни периоди. Подобни съпоставки може да се направят и при показателите за структура на приходите и разходите, на паричните постъпления и паричните плащания. В такива случаи най-често като показатели се използват **пунктовете**. Например, ако относителният дял на разходите за оперативна дейност във всички разходи на предприятието през 1993 година е бил 68%, а през 1994 г. се е увеличил на 73%, имаме нарастващ процес, защото показва увеличаване на разходите за оперативна дейност и намаляване на разходите, свързани с финансовата дейност, както и разходите за случайни и непредвидени операции.

Показателите за структура на едно предприятие могат да се сравняват не само със съответни показатели от предходни периоди, но и с подобни показатели в други предприятия, със средни показатели за отрасъла, региона или за страната, за един и същи период. При такива сравнения не се напускат границите на статичния анализ, т.е. – той не се комбинира с динамичен анализ.

Друга, трета по ред класификация на показателите за финансов анализ може да се направи в зависимост от **целите, които се поставят за постигане**. Освен комплексна оценка на финансовото състояние и на финансовите резултати от дейността за определен период, пред анализа могат да бъдат поставени и по-ограничени и конкретни цели – да се даде оценка само на определени страни от финансовото състояние и от финансовите резултати, които представляват интерес за потребителите на счетоводна информация и за управлението (мениджмънта) на предприятието.

По този критерий показателите за финансово-счетоводен анализ може да се разделят на:

- показатели за рентабилност или ефективност;
- показатели за обръщаемост;
- показатели за ликвидност;
- показатели за задлъжнялост;
- показатели за събираемост на вземанията.

Първата група показатели – за рентабилност изразяват степента на ефективно използване на ресурсите на предприятието. Показателите от тази група на свой ред могат да бъдат разпределени в подгрупи, по-важните от които са:

Рентабилност на продажбите – изразява отношението между обема на продажбите и обема на печалбата. Ако се вземе печалбата преди облагането ѝ с данъци, ще се изчисли брутната рентабилност на продажбите, а ако се вземе нетната печалба (след облагането ѝ с данъци), ще се изчисли нетната рентабилност на продажбите.

Рентабилност на собствения капитал – изразява отношението между собствения капитал (във всичките му форми – основен, допълнителен, резерви, неразпределена печалба и печалбата от текущата година) и обема на печалбата. И в този случай може да се определи брутната рентабилност на собствения капитал (ако се вземе печалбата преди облагането ѝ с данъци) и нетната рентабилност на собствения капитал (ако се вземе печалбата след приспадане на данъците).

Рентабилност на привлечения капитал – изразява отношението между привлечения капитал (във всички негови форми – получени заеми, всички видове задължения и финансираня и обема печалбата. Ако се вземе брутната печалба, ще се определи брутната рентабилност на привлечения капитала, ако се вземе нетната печалба, ще се определи нетната рентабилност на привлечения капитал.

Рентабилност на целия капитал – изразява съотношението между целия капитал, включен в икономическия оборот на предприятието, и печалбата. И тут може да бъде определена брутна и нетна рен-

табилност на целия капитал според това, дали се взема брутната или нетната печалба.

Във всички изброени по-горе случаи за *отчетна величина* се приема получената през отчетния период печалба (*брутна*, т.е. преди облагането ѝ с данъци, или *нетна*, т.е. след облагането ѝ с данъци).

Базовите величини са различни – стойностният обем на продажбите, собственият капитал, привлеченият капитал, целият размер на капитала (собствен и привлечен).

Показателите за рентабилност са същевременно и *показатели за възвръщаемост на капитала*, защото показват в каква степен и с какви темпове вложеният капитал се възвръща чрез съответната печалба.

Ако предприятието отчете за съответния период загуба, а не печалба, ще се изчислят показатели за рентабилност с отрицателен знак. Те ще отразяват степента не на възвръщане, а на стопяване на капитала, на *декапитализация* на предприятието. Те се изчисляват преди всичко за собствения капитал, но могат да се определят показатели за рентабилност с отрицателен знак и за продажбите, и за привлечения капитал.

Например, ако размерът на собствения капитал на предприятието е 120 млн. лв. и то е реализирало през отчетния период 24 млн. лв. загуба, ще се изчисли показател за декапитализация, за темпа на „стопяване“ на собствения капитал:

$$\frac{24 \times 100}{120} = 20\%$$

С други думи, поради реализираната загуба предприятието е стопило 20% от собствения си капитал. Ако икономическата му политика не се промени, след 5 години предприятието ще „стопа“, ще загуби целия си собствен капитал.

Назависимо от това, как ще се покрие тази загуба – от неразпределена печалба от минали години, от резервите или от допълнителния или основния капитал, *собственият капитал ще се намали с 1/5*.

В практиката се срещат и варианти, при които преди данъчното облагане предприятието отчита печалба, а след него – загуба. Ако например предприятието, за което бяха показани цифрови данни по-горе, е отчетло през годината брутна печалба от 6 млн. лв., но след нейното преобразуване тя е станала 75 млн. лв., данъкът, който следва да се плати върху тази печалба (облагаема основа), е 31 875 хил. лв. (42,5% от 75 млн. лв.). При това положение предприятието ще има различни показатели за брутна и за нетна рентабилност на собствения капитал.

Брутната рентабилност на собствения капитал ще бъде равна на $5\% \left(\frac{6 \times 100}{120} \right)$. Макар и в малка степен, предприятието има положителна брутна рентабилност на собствения капитал, т.е. постига възвръщаемост.

Нетната рентабилност обаче ще бъде отрицателна – минус 21,25% $\left(\frac{-25,5 \times 100}{120} \right)$.

Следователно по този показател предприятието отчита декапитализация на собствения капитал. Ето защо трябва да се изчисляват и да се съпоставят и двете групи показатели за рентабилност – брутна и нетна.

Показателите за обръщаемост изразяват степента на ефективност на използването на активите на предприятието. Вземанията по записани дялови вноски, макар че се записват в актива на счетоводния баланс, *не са реални активи*. Това е определено ясно в „Общите разпоредби“ към Националните счетоводни стандарти. Ето защо, те не се вземат под внимание при изчисляване на показателите за обръщаемост на активите. Не се вземат под внимание и дълготрайните активи, защото като правило те се използват за срок, който е по-продължителен от една отчетна година. Изчисляват се показатели за обръщаемост на краткотрайните активи и преди всичко на *материалните запаси*. Безсмислено е да се изчисляват показатели за обръщаемост на паричните средства, тъй като те са постоянно в стопански оборот и носят доход, освен ако са в касата на предприятието.

Показателите за обръщаемост на *материалните запаси* са два основни вида – обръщаемост в дни и брой на оборотите през отчетния период.

Обръщаемостта в дни показва колко пъти през отчетния период (годината) се използва или се „обръща“ единица от съответния материален запас. При нейното пресмятане за базова величина се приема средната наличност на съответния запас през периода. Най-точно ще бъде, ако тя се определи като средна хронологична величина. За отчетна величина се използва годишният оборот от съответния актив.

Например, ако искаме да определим обръщаемостта на стоките в едно предприятие, трябва да разделим нетния размер на приходите от продажби през периода на средната стокова наличност през същия период, изчислена като средна хронологична (при невъзможност – като средна аритметична) величина.

Ако в едно предприятие нетният размер на приходите от продажби на стоки е 120 млн. лв. (може да се вземе от годишния кредитен

оборот на с/ка 702 *Постъпления от продажби на стоки*), а средно-годишната стокова наличност е 20 млн. лв. (ще се определи като средна хронологична или средна аритметична величина – която от двете е по-показателна и възможна за изчисляване), тогава обръщаемостта на стоките за отчетния период е $6 (120 : 20)$.

По същия начин може да се определи и обръщаемостта на материалите. Ще се вземе размерът на вложените в дейността материали през годината (от годишния дебитен оборот на с/ка 601 *Разходи за материали*) и ще се раздели на средната наличност на материалите през годината.

Обръщаемостта на продукцията може да се определи, като нетният размер на приходите от продажби на продукцията (годишният кредитен оборот на с/ка 701 *Постъпления от продажби на продукция*) се раздели на средногодишната наличност на продукцията.

Всяко предприятие според нуждите си изчислява един, два или всички показатели за обръщаемост в брой обороти. В едно търговско предприятие основно значение има показателят за обръщаемост на стоките, в промишлено и селскостопанско предприятие – за обръщаемостта на продукцията, в предприятие с по-висока материалоемкост (например – строителните предприятия и в някои отрасли на промишлеността) от съществено значение за анализа са показатели-те за обръщаемост на материалите.

Втората група показатели за обръщаемост са тези за броя на дните, през които се постига един оборот. Те се изчисляват, като броят на дните в годината се раздели на броя на постигнатите обороти. За по-голяма сравнимост и за улесняване на изчисленията може да се приеме броят на дните в годината за 360, в тримесечието – за 90, и в месеца – за 30.

Разбира се, може да се приемат и други показатели, например броят на работните дни в годината. Този показател обаче не може да осигури сравнимост на показателите за обръщаемост в дни през различни години, защото броят на работните дни е различен (въпреки че разликата е незначителна).

В приведения по-горе пример за обръщаемостта на стоките може да изчислим показателя „брой на дните, за които се осъществява един оборот“ на средствата, вложени в този вид активи – в стоки. Той е $60 (360 : 6)$. Или един оборот се постига за 60 дни. Това дава основание за извод, че предприятието е инвестирало в активи, които се обръщат сравнително бавно (един оборот се прави за два месеца). То може да продължи дейността си с подобна структура на вложенията си само ако постига по-висока търговска отстъпка. В противен случай трябва

ва да мисли за реструктуриране на своите активи, а ако се наложи – и за промяна на предмета на дейността си.

За по-пълни изводи е необходима и повече информация. Ако например търговската отстъпка е 8%, при оборот от 120 млн.лв. предприятието ще получи печалба от 9,6 млн.лв. Ако годишната лихва по депозити е примерно 60%, от вложените 20 млн.лв. ще се получи лихва 12 млн.лв. Ако обаче отстъпката е примерно 12%, печалбата от продажбите на стоките ще бъде 14,4 млн.лв., а от лихвите по депозити – с 2,4 млн.лв. по-малко. В пърия случай може да се мисли за реструктуриране на активите и за промяна на предмета на дейност.

Възможен е и друг вариант – да се ускори обръщаемостта на стоките запаси. Ако вместо 6 оборота през годината се постигнат 8 оборота, с вложените в стоки 20 млн. лв. ще се постигне нетен размер на приходите от продажба на стоки от 160 млн.лв. Тогава и при 8% отстъпка ще се получи печалба от 12,8 млн.лв., което е с 800 хил. лв. повече от евентуалните приходи от лихви по депозити.

Показатели за ликвидност. Определят се като коефициенти, но могат да се изчисляват и като проценти и изразяват възможностите на предприятието да посреща изискуемите си задължения навреме и с достатъчна сигурност. Тези показатели отразяват съотношението между краткосрочните активи на предприятието и неговите изискуеми (преди всичко – краткосрочни) задължения.

Базовата величина при определяне на различните коефициенти за ликвидност е постоянна и представлява сумата на **изискуемите задължения** през отчетния период. Това са всички краткосрочни задължения, отразени в раздел „Б“ на пасива на счетоводния баланс, група II – Задължения. Към сумата на тези задължения се прибавят: размерът на получените краткосрочни заеми, частта от облигационните заеми, която ще се тиражира през отчетния период (т.е. подлежи на изплащане), частта от получените дългосрочни заеми, която съгласно погасителния план на предприятието ще се изплаща през отчетния период и частта от другите заеми и дългове (отчитана по кредита на с/ка 159 *Други заеми и дългове*), която подлежи на изплащане през отчетния период.

Пример. В колоната “Предходна година” на пасива на счетоводния баланс на предприятие “Икар” АД, което е получило право по Търговския закон да емитира облигации, за 1994 г. са отразени следните суми по някои от статиите:

- обща сума на задълженията по група II на раздел „Б“ 2 400 000 лв.;
- сума на получените краткосрочни заеми, отразена в група I на раздел „Б“ на пасива на баланса – 600 000 лв.;

- сума на получените дългосрочни заеми, отразена в група I на раздел „Б“ на пасива на баланса 1 000 000 лв.; от тях, според погасителния план на банката и на предприятието през 1994 г. следва да се изплатят 200 000 лв.;
- сума на облигационните заеми, отразена в група I на раздел „Б“ на пасива на баланса 1 500 000 лв.; от тях през 1994 г. ще бъдат тиражирани (платими) 300 000 лв.;
- сума на други заеми и дългове, отразена като кредитно салдо по с/ка 159 Други заеми и дългове 800 000 лв., от които според погасителния план през 1994 г. следва да се изплатят 200 000 лева.

Сумата на задълженията, които ще бъдат изискуеми през 1994 г., е 3 700 000 лв. (2 400 000 + 600 000 + 200 000 + 300 000 + 200 000).

За отчетна величина могат да се приемат различни суми. В зависимост от това могат да се изчислят и различни показатели за ликвидност.

Ако за отчетна величина се приеме сумата на **всички краткотрайни активи**, отразена в раздел „Б“ на актива на счетоводния баланс, ще се получи **коэффициентът на общата ликвидност**.

Ако в „Икар“ АД сумата на всички краткотрайни активи е 7 400 000 лв., коэффициентът на общата ликвидност ще бъде 2 (7 400 000 : 3 700 000). Или, „Икар“ АД има общо ликвидни активи, които по размер надвишават два пъти сумата на изискуемите задължения.

На второ място, за отчетна величина може да се приеме сумата на **вземанията и на финансовите средства** (т.е. краткотрайните активи без материалните запаси). Тогава ще се получи **коэффициент за бърза ликвидност**.

Ако от посочените краткотрайни активи в размер на 7 400 000 лв. 4 200 000 лв. са вложени в материални запаси (показани в група I на раздел „Б“ на актива на счетоводния баланс), отчетната величина за определяне на коэффициента за бърза ликвидност ще бъде 3 200 000 лв. (7 400 000 - 4 200 000). Тази величина може да се определи и по друг начин - като се съберат сумите на групи II и III от раздел „Б“ на актива на счетоводния баланс. В „Икар“ АД сумата на група II от раздел „Б“ на актива на баланса - вземания, е например 2 000 000 лв., а сумата на финансовите средства - 1 200 000 лв. Тогава отчетната величина ще бъде 3 200 000 лв. (2 000 000 + 1 200 000).

Коэффициентът на бърза ликвидност ще бъде 0,86
(3 200 000 : 3 700 000).

Или срещу 1 лев изискуеми задължения предприятието има 86 стотинки бързоликвидни активи.

На трето място, за отчетна величина може да се приеме само сумата на финансовите средства, отразена в трета група на раздел „Б“ на пасива на баланса. Тогава ще се получи коефициент на незабавна ликвидност.

В приведенния пример тя ще бъде $0,32$ ($1\ 200\ 000 : 3\ 700\ 000$). Или срещу 1 лев изискуеми задължения предприятието има 32 стотинки незабавно ликвидни средства.

На четвърто място, за отчетна величина може да се използва само сумата на паричните средства (в левове и във валута). Тогава ще се изчисли коефициент на абсолютна ликвидност. Ако приемем, че в „Икар“ АД в началото на периода (в колоната „предходна година“ срещу статиите „парични средства в левове“ и „парични средства във валута“ е отразена общо сумата 740 000 лв., коефициентът на абсолютната ликвидност ще бъде $0,20$ ($740\ 000 : 3\ 700\ 000$). Или срещу 1 лев изискуеми задължения предприятието разполага с 20 стотинки парични средства.

Тези четири показателя дават обща представа за ликвидните възможности на предприятието. За по-пълна оценка е необходимо задълбочаване на анализа. Изискуемите задължения трябва да се степенуват по срокове за изплащане, вземанията – по срокове за получаване, а движимите ценности – по възможности за продажба.

Показател за събиране на вземанията. Отразява времето, през което предприятието фактически е кредитирало своите клиенти. Този показател може да се определи като съотношение между нетния размер на приходите от продажби (ако за момент на реализацията е възприет моментът на получаването на вземанията) и средногодишния размер на вземанията, изчислен като средноаритметична или като среднохронологична (ако е възможно) величина. Базова величина е средногодишният размер на вземанията, а отчетна – нетният размер на приходите от продажби, срещу които са постъпили и плащания (платената реализация). Броя на дните в годината (приети условно за 360) се дели на полученото частно. Ако например „Икар“ АД отразява постъпленията от продажби въз основа на принципа на „платената реализация“, нетният размер на приходите му от продажби за 1993 г., отразен на ред 1-ви в група първа на приходите – „Приходи от дейността“, е 60 000 000 лв., а средният размер на вземанията през годината е 12 000 000 лв., за да се определят темповете на събиране на вземанията, трябва първо да се извърши действието:
 $60\ 000\ 000 : 12\ 000\ 000 = 5$. След това 360 дни в годината се разделят на 5 и ще се получи числото 72. Или през 1993 г. „Икар“ АД е събирал вземанията си средно за 72 дни, което е силно отрицателен показател. Фактически (вероятно поради затруднена реализация) предприятието е кредитирало за почти два месеца и половина през цялата

година клиентите си без да получи за този период никаква изгода. Ако приложим лихвения процент на централната банка, може да определим и пропуснатите ползи от това състояние.

Показател за **изплащане на задълженията**. Отразява кредитирането на предприятието от доставчици за времето от възникването на задълженията на отчитащото се предприятие към тях до изплащането на тези задължения. Изчислява се като отношение между общия обем на извършените през отчетния период доставки на активи и средногодишния размер на задълженията към доставчици, изчислен като средноаритметична или среднохронологична величина. Броят на дните в годината (приети за 360) се разделя на полученото частно и се определя продължителността на изплащането на задълженията към доставчиците в дни.

Общият обем на извършените доставки на активи може да се определи лесно, ако в предприятието се води с/ка 301 *Доставки*. Взаема се годишният дебитен оборот по сметката. Ако тази сметка не се води, събират се дебитните обороти по сметки 302 *Материали*, 304 *Стоки*, по сметките от групи 20 Материални дълготрайни активи, 21 Нематериални дълготрайни активи, 31 Млади животни и животни за угодяване. Не следва да се вземат пред вид дебитните обороти по тези сметки, произтичащи от безвъзмездно получавани активи или от други сделки за придобиване на активи, по които не са възникнали задължения към доставчици.

Средногодишният размер на задълженията към доставчиците се получава въз основа на информацията от кредитните обороти по с/ка 401 *Доставчици* и статистическите методи за изчисляване на среднохронологични или средноаритметични величини.

Пример. В „Икар“ АД общият обем на доставките на активи през 1993 г. (отразени като годишен дебитен оборот по с/ка 301 *Доставки*, която се води в предприятието за всички доставки на активи) е 45 млн. лв. Средногодишният размер на задълженията към доставчиците (определен като средна хронологична величина) е 5 млн. лв. Съотношението между двете величини – базова (5 млн.лв.) и отчетна (45 млн.лв.) е $9 (45 : 5)$. Броят на дните в годината – 360, се разделя на получения резултат – $360 : 9 = 40$. Или задълженията към доставчиците се изплащат средно за 40 дни. Това е едно допълнително „неофициално“ и с известни уговорки би могло да се нарече „скрито“ кредитиране на предприятието от неговите доставчици.

Все пак сравнението показва, че кредитирането на клиентите от предприятието е близо два пъти по-продължително по време (72 дни) от ползваното кредитиране на предприятието от доставчиците му (40 дни).

Може да се направи извод, че предприятието следва да положи повече грижи за своевременно събиране на вземанията си от клиенти, за да може по-навреме да изплаща и задълженията си към доставчиците. Това е въпрос не само на престиж (което само по себе си не е маловажно), а и на икономическа изгода.

Показателите за финансово-счетоводен анализ могат да се класифицират и според **източниците на информация, въз основа на която се изчисляват**. По този показател могат да бъдат обособени следните групи:

- показатели, изчислявани въз основа на информация от **счетоводния баланс**;
- показатели, изчислявани въз основа на информация от **отчета за приходите и разходите**;
- показатели, изчислявани въз основа на отделни елементи на **приложението към годишния счетоводен отчет** – тук се отнасят преди всичко показателите, които се изчисляват въз основа на **отчета за паричния поток**.

Има и показатели, които се изчисляват въз основа на информация от трите вида източници. Например, ако искаме да определим степента на използване на дълготрайните активи в икономическия оборот, трябва да поставим в съотношение техния размер от актива на счетоводния баланс към нетния размер на приходите от продажби от отчета за приходите и разходите. Така ще определим колко лева приходи от продажби се постигат от един лев дълготрайни активи или колко лева дълготрайни активи се падат на 1 лев нетен приход от продажби.

Глава втора

Съдържание

на финансово-счетоводния анализ

§ 1. Анализ на структурата и динамиката на финансовото състояние, отразено в счетоводния баланс

По същество това е статичен анализ. Той може да се допълни и с динамичен анализ, като се съпоставят резултатите от статичния анализ за няколко периода.

Структура на счетоводния баланс

Счетоводният баланс на всяко предприятие отразява неговото финансово състояние към определен момент. Докато при текущото счетоводно отчитане това състояние се отразява „в движение“, т.е. както кинокамерата заснема сделките и събитията в движение, в счетоводния баланс се отразява финансовото състояние на предприятието към определен момент – края на отчетния период или 31 декември на отчетната година. Към тази дата, а не на тази дата, защото съставянето на баланса може да продължи месец и половина (до 15 февруари на следващата година). Това създава условия ръководството да анализира финансовото му състояние от гледище на неговата структура към определен момент, да му даде съответстваща оценка и да подготви оптимални решения и бизнес планове за бъдещата дейност.

Според конкретните цели, които се поставят, може да се направи структурен анализ в различни направления (разрези) и мащаби. Той се прави поотделно за двете страни на баланса – актива и пасива.

Изчисляването на показатели за структурата на актива и на пасива не се различава съществено. Поради това, в пояснителната част на настоящото изложение ще разгледаме методика на изчисляване

на показателите за структурата на актива. Тя е същата и при изчисляване на показателите за структурата на пасива. В практическия пример, с който ще илюстрираме прилагането на методиката, ще разгледаме изчисляването на показателите за структурата и на актива, и на пасива на счетоводния баланс.

При изчисляването на показателите за структурата на актива следва да се взема само размерът на **реалните активи**, т.е. да се изключат вземанията по записани дялови вноски. Още в самото начало на анализа може да се определи относителният дял на нереалните активи в общата сума на активите, а след това величината „обща сума на активите“ да се формира само от реалните активи.

Възможно е да се изчисли цяла система от показатели:

За относителния дял на отделните **раздели** на актива в общата сума на реалните активи. За базова величина се приема общата сума на реалните активи, а за отчетна – последователно сумите на отделните раздели – дълготрайни активи и краткотрайни активи.

За относителния дял на групите по две поднаправления – в общата сума на реалните активи и в общата сума на съответния раздел, в който се намира групата. Отчетната величина е една – сумата на съответната група, а базовите величини са две: в първия случай – сумата на реалните активи, а във втория – сумата на раздела, в който е включена групата.

За относителния дял на всяка **статия от актива на счетоводния баланс** в три направления: в общата сума на реалните активи, в общата сума на раздела, в който се намира статията, и в общата сума на групата от раздела, в който е статията. И при този случай отчетната величина остава непроменена – това е сумата на съответната статия. Променя се базовата величина: в първия вариант тя е общата сума на реалните активи, във втория – общата сума на раздела, а в третия – общата сума на групата.

Практически пример за опогледяване на методиката за изчисляване на показателите за структурата на актива и на пасива на счетоводния баланс

В търговско дружество „Омега“ АД е съставен счетоводен баланс към 31 декември 1996 г. със следното съдържание (в хил. лв.):

БАЛАНС

ПРИЛОЖЕНИЕ към чл. 40, вл. 1, т. 1 на ЗС

АКТИВ

на „**Омега**“ АД към 31 декември 1996 г.

ПАСИВ

РАЗДЕЛИ, ГРУПИ СТАТИИ	Сума (хил. лв.)			
	предходна година	текуща година		балансова стойност
		отчетна стойност	коректив	
а	1	2	3	4
A. ДЪЛГОТРАЙНИ АКТИВИ				
I. МАТЕРИАЛНИ				
1. Сгради, земи, гори и трайни насаждения	10 200	15 600	3200	12 400
2. Машини, съоръжения и оборудване	20 100	35 300	10 200	25 100
3. Други	8 600	13 700	2 500	11 200
4. Разходи за придобиване на м-лни дълготрайни активи	2 000	1 500	—	1 500
Общо по група I	40 900	66 100	15 900	50 200
II. НЕМАТЕРИАЛНИ				
1. Разходи за учредяване и разширяване	500	700	300	400
2. Продукти от развойна дейност	1 200	2 100	600	1 500
3. Програмни продукти				
4. Положителна репутация				
3. Патенти, лицензи, концесии, ноу-хау, фирмени марки, търговски белези	3 200	5 600	1 600	4 000
Общо по група II	4 900	8 400	2 500	5 900
III. ФИНАНСОВИ				
1. Съучастия и дялове	3 000	3 000	—	3 000

РАЗДЕЛИ, ГРУПИ, СТАТИИ	Сума (хил. лв.)	
	предходна година	текуща година
а	1	2
A. СОБСТВЕН КАПИТАЛ		
I. КАПИТАЛ		
1. Основен капитал	81 600	18 000
2. Допълнителен (заласен) капитал	200	8 300
Общо по група I	81 800	89 900
II. РЕЗЕРВИ	4 500	1 500
III. ФИНАНСОВ РЕЗУЛТАТ		
1. Неразпределена печалба от минали години	—	—
2. Печалба от текущата година	—	1 200
3. Непокрита загуба от минали години		
4. Загуба от текущата година		
Общо по група III	—	1 200
Общо по раздел A (I+II+III)	86 300	92 600
Б. ПРИВЛЕЧЕН КАПИТАЛ		
I. ПОЛУЧЕНИ ЗАЕМИ		
1. Краткосрочни заеми	1 500	700
2. Дългосрочни заеми	6 600	5 300
3. Облигационни заеми	1 200	800
4. Други заеми и дългове	4 500	3 500

АКТИВ

РАЗДЕЛИ, ГРУПИ СТАТИИ а	Сума (хил. лв.)			
	предходна година 1	текуща година		
		отчетна стойност 2	коректив 3	балансирана стойност 4
2. Ценни книжа	1 600	1 600	—	1 600
3. Предоставени заеми	—	—	—	—
Общо по група III	4 600	4 600	—	4 600
Общо по раздел А (I+II+III)	50 400	79 100	18 400	60 700
Б. КРАТКОТРАЙНИ АКТИВИ				
I. МАТЕРИАЛНИ ЗАПАСИ				
1. Материали	12 600	11 000	—	11 000
2. Незавършено производство	6 900	8 400	—	8 400
3. Продукция	16 200	10 100	—	10 100
4. Млади животни и животни за уговяване	—	—	—	—
5. Стоки и амбалаж	—	—	—	—
6. Изгратени стоки и продукция и предалени работи	—	—	—	—
Общо по група I	35 700	29 500	—	29 500
II. ВЗЕМАНИЯ				
1. Вземания по продажби	6 900	8 200	—	8 200
2. Вземания, свързани с участия	300	—	—	—
3. Вземания по липси и начети	50	—	—	—
4. Съдебни и присъдени вземания	—	100	—	100

ПАСИВ

РАЗДЕЛИ, ГРУПИ, СТАТИИ а	Сума (хил. лв.)	
	предходна година 1	текуща година 2
	Общо по група I	13 800
II. ЗАДЪЛЖЕНИЯ		
1. Задължения към доставчици	5 400	6 200
2. Задължения, свързани с участия	—	—
3. Задължения към персонала	850	900
4. Задължения към бюджета	450	550
5. Задължения по социалното осигуряване	300	350
6. Други задължения	2 200	2 000
Общо по група II	9 200	10 000
III. ФИНАНСИРАНИЯ		
1. За дълготрайни активи	4 500	3 900
2. За текущата дейност	600	1 200
Общо по група III	5 100	5 100
Общо по раздел Б (I+II+III)	28 100	25 400
В. ПРИХОДИ ЗА БЪДЕЩИ ПЕРИОДИ		
1. Отрицателна репутация	—	—
2. Други приходи за бъдещи периоди	2 500	2 000
Общо по раздел В (1+2)	2 500	2 000

АКТИВ

РАЗДЕЛИ, ГРУПИ СТАТИИ	Сума (хил. лв.)			
	предходна година	текуща година		балансова стойност
		отчетна стойност	коректив	
а	1	2	3	4
5. Други вземания	400	600		600
Общо по група II	7 650	8 900	X	8 900
III. ФИНАНСОВИ СРЕДСТВА				
1. Парични средства в левове	2 600	3 100		3 100
2. Парични средства във валута	13 200	9 600		9 600
3. Движими ценности	150	2 900		2 900
Общо по група III	15 950	15 600	X	15 600
IV. РАЗХОДИ ЗА БЪДЕЩИ ПЕРИОДИ	3 500	4 700	X	4 700
Общо по раздел Б (I+II+III+IV)	62 800	58 700	X	58 700
В. ВЗЕМАНИЯ ПО ЗАПИ- САНИ ДЯЛОВИ ВНОСКИ	3 700	600	-	600
СУМА НА АКТИВА (раздели А+Б+В)	116 900	138 400	8 400	120 000
Г. ЗАДБАЛАНСОВИ АКТИВИ	12 300	15 800	-	15 800

ПАСИВ

РАЗДЕЛИ, ГРУПИ, СТАТИИ	Сума (хил. лв.)	
	предходна година	текуща година
	1	2
а		
б		
в		
г		
СУМА НА ПАСИВА (раздели А + Б + В)	116 900	120 000
Г. ЗАДБАЛАНСОВИ ПАСИВИ	12 300	15 800

Дата: 10.02.1997 г.

гл. СЧЕТОВОДИТЕЛ: Иванова
(подпис)РЪКОВОДИТЕЛ: Петров
(подпис)

Анализ на структурата на дълготрайните активи

Структурата на актива следва да се анализира на основата на **общата сума на реалните активи**, а не на всички активи. С други думи, трябва да се елиминира влиянието на вземанията по записани дялови вноски, които, съгласно Общите разпоредби към Националните счетоводни стандарти **не се включват в реалните активи на предприятието** (вж. Закон за счетоводството, Национален сметкоплан, Национални счетоводни стандарти, Форком, 1994, с. 193). В приведенния пример реалните активи на „Омега“ АД по счетоводния баланс за 1994 г. са, както следва:

В началото на годината (колоната „предходна година“) –
 $116\,900\,000 - 3\,700\,000$ (вземания по записани дялови вноски) =
= $113\,200\,000$ лв.

В края на годината (колоната „текуща година“):
 $120\,000\,000 - 600\,000 = 119\,400\,000$ лв.

В по-нататъшните изчисления ще включваме показателите в хил. лв. – така, както са посочени и в счетоводния баланс.

Първо се определя относителният дял (в проценти) на всеки раздел от актива в общата сума на реалните активи (фактически – на разделите „А“ и „Б“, защото раздел „В“ се изключва от сумата на реалните активи).

Относителен дял на **дълготрайните активи**.

В началото на годината:

$$(50\,400 : 113\,200) \times 100 = 44,52\%$$

В края на годината:

$$(60\,700 : 119\,400) \times 100 = 50,84\%$$

Както се вижда, относителният дял на дълготрайните активи на „Омега“ АД през 1994 г. е нараснал с 6,32 пункта (50,84% – 44,52%). Без анализ на вътрешната структура на дълготрайните активи би било прибързано да се дават оценки. Това, което може да се каже предварително, е, че относителният дял на дълготрайните активи не е висок, особено в началото на годината. При анализа на структурата на раздел „А“ ще може да се прецени кои елементи на дълготрайните активи са нараснали повече и как това е повлияло на дейността на предприятието.

Относителен дял на **краткотрайните активи**.

В началото на годината:

$$(62\,800 : 113\,200) \times 100 = 55,48\%$$

В края на годината:

$$(58\,700 : 119\,400) \times 100 = 49,16\%$$

Намалението на относителния дял на краткотрайните активи в общата сума на реалните активи на предприятието е също 6,32 пункта (55,48% – 49,16%). Конкретна оценка на тази тенденция ще може да се даде при анализа на структурата на краткотрайните активи и на измененията на тази структура през годината.

Структурата на дълготрайните активи на предприятието може да се анализира най-малко в пет направления:

- като се изчисли относителният дял на всяка група в общата сума на реалните активи;
- като се изчисли относителният дял на всяка група в сумата на раздела;
- като се изчисли относителният дял на всяка статия в общата сума на реалните активи;
- като се изчисли относителният дял на всяка статия в общата сума на раздела (дълготрайни активи);
- като се изчисли относителният дял на всяка статия в общата сума на съответната група.

Относителен дял на първа група – **материални дълготрайни активи** в общата сума на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(40\ 900 : 113\ 200) \times 100 = 36,13\%$$

В края на годината:

$$(50\ 200 : 119\ 400) \times 100 = 42,04\%$$

Констатира се увеличаване на относителния дял на материалните дълготрайни активи в общата сума на реалните активи на предприятието през 1994 година с 5,91 пункта (42,04% – 36,13%).

Относителен дял на втора група – **нематериалните дълготрайни активи** в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(4900 : 113\ 200) \times 100 = 4,33\%$$

В края на годината:

$$(5900 : 119\ 400) \times 100 = 4,94\%$$

Увеличението на относителния дял на нематериалните дълготрайни активи в общата сума на реалните активи през 1994 г. е 0,61 пункта (4,94% – 4,33%).

Относителен дял на трета група – **финансовите дълготрайни активи** в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(4600 : 113\ 200) \times 100 = 4,06\%$$

В края на годината:

$$(4600 : 119\ 400) \times 100 = 3,86\%$$

Без да се е променил абсолютният размер на финансовите дълготрайни активи относителният им дял е намалял с 0,20 пункта поради увеличение на базовата величина – размера на реалните активи на предприятието в края на годината.

Второто направление на структурния анализ е за определяне относителния дял на всяка от групите дълготрайни активи, но не в общия размер на реалните активи, а само в размера на дълготрайните активи.

Относителен дял на **материалните дълготрайни активи.**

В началото на годината:

$$(40\ 900 : 50\ 400) \times 100 = 81,15\%$$

В края на годината:

$$(50\ 200 : 60\ 700) \times 100 = 82,70\%$$

Не се наблюдава чувствителна промяна в относителния дял на материалните дълготрайни активи в общата сума на дълготрайните активи през отчетната година – увеличението е само 1,55 пункта.

Относителен дял на **нематериалните дълготрайни активи.**

В началото на годината:

$$(4900 : 50\ 400) \times 100 = 9,72\%$$

В края на годината:

$$(5900 : 60\ 700) \times 100 = 9,72\%$$

Относителният дял на нематериалните дълготрайни активи в общата сума на дълготрайните активи е останал непроменен през отчетната година – и двете величини са нараснали с еднакъв темп.

Относителен дял на **финансовите дълготрайни активи.**

В началото на годината:

$$(4600 : 50\ 400) \times 100 = 9,12\%$$

В края на годината:

$$(4600 : 60\ 700) \times 100 = 7,57\%$$

Относителният дял на финансовите дълготрайни активи в общата сума на дълготрайните активи е спаднал с 1,55 пункта, защото, без да се променя абсолютната им сума, се е променила базовата величина – сумата на дълготрайните активи е нараснала.

Третото, четвъртото и петото направление на анализа са насочени към установяване на относителния дял на всяка една от статиите на раздел „А“ Дълготрайни активи в:

- общата сума на реалните активи;
- общата сума на дълготрайните активи;
- сумата на дълготрайните активи от групата, в която е включена съответната статия.

Относителен дял на активите, включени в статията „Сгради, земи, гори и трайни насаждения“ в общата сума на реалните активи:

В началото на годината:

$$(10\ 200 : 113\ 200) \times 100 = 9,01\%$$

В края на годината:

$$(12\ 400 : 119\ 400) \times 100 = 10,40\%$$

Наблюдава се увеличение на относителния дял на сградите, земите, горите и трайните насаждения в общата сума на реалните активи с 1,39 пункта.

Относителен дял на активите, включени в статията „Сгради, земи, гори и трайни насаждения“ в сумата на дълготрайните активи.

В началото на годината:

$$(10\ 200 : 50\ 400) \times 100 = 20,23\%$$

В края на годината:

$$(12\ 400 : 60\ 700) \times 100 = 20,42\%$$

Изменението на относителния дял на активите от тази статия в общата сума на дълготрайните активи през отчетната година е незначително – нарастване с 0,19 пункта.

Относителен дял на активите от разглежданата статия в сумата на материалните дълготрайни активи.

В началото на годината:

$$(10\ 200 : 40\ 900) \times 100 = 24,94\%$$

В края на годината:

$$(12\ 400 : 50\ 200) \times 100 = 24,70\%$$

В разглеждания случай се наблюдава незначително изменение (този път – намаление) на относителния дял – с 0,24 пункта.

Относителен дял на машините, съоръженията и оборудването в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(20\ 100 : 113\ 200) \times 100 = 17,76\%$$

В края на годината:

$$(25\ 100 : 119\ 400) \times 100 = 21,05\%$$

Изследваният относителен дял е нарастнал през годината с 3,29 пункта. Това е положителен процес, защото активите, включени в статията „Машини, съоръжения и оборудване“ са ресурс, от който предприятието може да черпи много по-голяма изгода в сравнение с другите видове активи.

Относителен дял на машините, съоръженията и оборудването в общата сума на дълготрайните активи.

В началото на годината:

$$(20\ 100 : 50\ 400) \times 100 = 39,88\%$$

в края на годината:

$$(25\ 100 : 60\ 700) \times 100 = 41,35\%$$

Наблюдаваме увеличение на относителния дял на разглежданата статия и в общата сума на дълготрайните активи – с 1,47 пункта.

Относителен дял на машините, съоръженията и оборудването в сумата на материалните дълготрайни активи:

В началото на годината:

$$(20\ 100 : 40\ 900) \times 100 = 49,14\%$$

В края на годината:

$$(25\ 100 : 59\ 000) \times 100 = 45,24\%$$

Както се вижда, въпреки увеличението на относителния дял на машините, съоръженията и оборудването в общата сума на реалните активи и в сумата на дълготрайните активи, делът им само в материалните дълготрайни активи през годината е намалял с 3,90 пункта. Изводът, който може да се направи е, че другите видове материални дълготрайни активи са нараствали през отчетната година с по-бързи темпове в сравнение с най-ефективната част на материалните дълготрайни активи – машините, съоръженията и оборудването.

Относителен дял на материалните дълготрайни активи, включени в статията „Други“ (продуктивни и работни животни, транспортни средства, стопански инвентар и други МДА) в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(8600 : 113\ 200) \times 100 = 7,60\%$$

В края на годината:

$$(11\ 200 : 119\ 400) \times 100 = 9,38\%$$

Нарастването на относителния дял на този вид материални дълготрайни активи в общата сума на реалните активи е 1,78 пункта. Относителен дял на разглежданите материални дълготрайни активи (от статията „други“) в общата сума на дълготрайните активи.

В началото на годината:

$$(8600 : 50\,400) \times 100 = 17,06\%$$

В края на годината:

$$(11\,200 : 60\,700) \times 100 = 18,45\%$$

Ръстът на относителния дял в разглеждания случай е 1,39 пункта.

Относителен дял на материалните дълготрайни активи от категорията „други“ в общата сума на материалните дълготрайни активи.

В началото на годината:

$$(8600 : 40\,900) \times 100 = 21,03\%$$

В края на годината:

$$(11\,200 : 50\,200) \times 100 = 22,31\%$$

Ръстът е от 1,28 пункта.

Според нас, тази балансова статия не е много подходяща за анализ, защото включва материални дълготрайни активи с различно значение за икономическия оборот на предприятието – продуктивни и работни животни, транспортни средства, стопански инвентар. Ето защо препоръчваме тя да се раздели на четири подстатии:

- продуктивни и работни животни;
- транспортни средства;
- стопански инвентар;
- други материални дълготрайни активи.

И да се прави анализ поотделно за всяка подстатия. Информация може да се получи от началните и крайни дебитни салда по сметки 202 Продуктивни и работни животни, 205 Транспортни средства, 206 Стопански инвентар и 209 Други материални дълготрайни активи от годишната оборотна ведомост.

Интересен и полезен е анализът на последната статия от групата „материални дълготрайни активи“, наименована „Разходи за придобиване на материални дълготрайни активи“. По същество, това е незавършеното строителство в началото и в края на годината, независимо от това по какъв начин е осъществявано – чрез възлагане или по стопански начин.

Относителен дял на незавършеното строителство в общата сума на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(2000 : 113\,200) \times 100 = 1,77\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 119\,400) \times 100 = 1,26\%$$

Положително е, че дялът на незавършеното строителство е незначителен и намалява през отчетната година с 0,51 пункта.

Да проследим тенденциите на относителния дял на незавършеното строителство в раздела и в групата.

Относителен дял на незавършеното строителство в дълготрайните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(2000 : 50\ 400) \times 100 = 3,97\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 60\ 700) \times 100 = 2,47\%$$

И тук се наблюдава същата тенденция.

Относителен дял на незавършеното строителство в сумата на материалните дълготрайни активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(2000 : 40\ 900) \times 100 = 4,89\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 50\ 200) \times 100 = 2,99\%$$

Запазват се и двете положителни тенденции – на нисък относителен дял на незавършено строителство и на намаляване на този относителен дял през отчетния период – в случая с 1,90 пункта.

Не по-малък интерес представлява анализът на относителния дял на различните видове нематериални дълготрайни активи.

Относителен дял на разходите за учредяване и разширяване в общата сума на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(500 : 113\ 200) \times 100 = 0,44\%$$

В края на годината:

$$(400 : 119\ 400) \times 100 = 0,33\%$$

Относителният дял намалява с 0,11 пункта.

Относителен дял на разходите за учредяване и разширяване в общата сума на дълготрайните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(500 : 50\ 400) \times 100 = 0,99\%$$

В края на годината:

$$(400 : 60\ 700) \times 100 = 0,66\%$$

Намалението на относителния дял в този случай е по-голямо – 0,33 пункта.

Относителен дял на разходите за учредяване и разширяване в сумата на нематериалните дълготрайни активи на предприятието:

В началото на годината:

$$(500 : 4900) \times 100 = 10,20\%$$

В края на годината:

$$(400 : 5900) \times 100 = 6,77\%$$

Тук намалението на относителния дял е по-чувствително – с 3,43 пункта.

Относителен дял на продуктите от развойна дейност в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(1200 : 113\ 200) \times 100 = 1,06\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 119\ 400) \times 100 = 1,25\%$$

Относителен дял на продуктите от развойна дейност в дълготрайните активи.

В началото на годината:

$$(1200 : 50\ 400) \times 100 = 2,38\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 60\ 700) \times 100 = 2,47\%$$

Относителен дял на продуктите от развойна дейност в сумата на нематериалните дълготрайни активи.

В началото на годината:

$$(1200 : 4900) \times 100 = 24,49\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 5900) \times 100 = 25,42\%$$

Анализът на относителния дял на продуктите от развойна дейност е с важно значение за оценката на финансовото състояние на предприятието. Той показва каква част от активите се отделят за създаване на условия за бъдещия просперитет на това предприятие. Положителна тенденция в случая е, че делът на развойните продукти във всички реални активи, в дълготрайните активи и в нематериалните дълготрайни активи нараства, като при нематериалните дълготрайни активи той надминава една четвърт, което показва, че ръководството на предприятието се готви да разгръща иновационна дейност през бъдещи периоди.

Подобни са тенденциите и в относителния дял на патентите и на програмните продукти.

Относителен дял на отделните елементи на финансовите дълготрайни активи.

Относителен дял на съучастията и дяловете в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(3000 : 113\ 200) \times 100 = 2,65\%$$

В края на годината:

$$(3000 : 119\ 400) \times 100 = 2,51\%$$

Относителен дял на съучастията и дяловете в общата сума на дълготрайните активи.

В началото на годината:

$$(3000 : 50\ 400) \times 100 = 5,95\%$$

В края на годината:

$$(3000 : 60\ 700) \times 100 = 4,94\%$$

Относителен дял на съучастията и дяловете в сумата на финансовите дълготрайни активи.

В началото на годината:

$$(3000 : 4600) \times 100 = 65,22\%$$

В края на годината:

$$(3000 : 4600) \times 100 = 65,22\%$$

Относителен дял на инвестиционните ценни книжа в общата сума на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(1600 : 113\ 200) \times 100 = 1,41\%$$

В края на годината:

$$(1600 : 119\ 400) \times 100 = 1,34\%$$

Относителен дял на инвестиционните ценни книжа в общата сума на дълготрайните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(1600 : 50\ 400) \times 100 = 3,17\%$$

В края на годината:

$$(1600 : 60\ 700) \times 100 = 2,63\%$$

Относителен дял на инвестиционните ценни книжа в сумата на финансовите дълготрайни активи.

В началото на годината:

$$(1600 : 4600) \times 100 = 34,78\%$$

В края на годината:

$$(1600 : 4600) \times 100 = 34,78\%$$

От направения анализ на структурата на финансовите дълготрайни активи и на нейните изменения през отчетната година може да се направи извод, че предприятието не разчита на доход от разпределение чрез финансови инвестиции.

Анализ на структурата на краткотрайните активи

Относителен дял на материалните запаси.

Относителен дял на материалните запаси в общата сума на реалните активи:

В началото на годината:

$$(35\ 700 : 113\ 200) \times 100 = 31,54\%$$

В края на годината:

$$(29\ 500 : 119\ 400) \times 100 = 24,71\%$$

Материалните запаси са най-бавно ликвидната част от краткотрайните активи на предприятието. Ето защо, чувствителното намаляване на тяхния относителен дял в сумата на реалните активи – с цели 6,83 пункта може да се оцени положително.

Относителен дял на материалните запаси в общата сума на краткотрайните активи.

В началото на годината:

$$(35\ 700 : 62\ 800) \times 100 = 56,84\%$$

В края на годината:

$$(29\ 500 : 58\ 700) \times 100 = 50,25\%$$

И тук се наблюдава същата тенденция – спадане на относителния дял с 6,59 пункта.

Относителен дял на вземанията в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(7650 : 113\ 200) \times 100 = 6,76\%$$

В края на годината:

$$(8900 : 119\ 400) \times 100 = 7,45\%$$

Тук се наблюдава друга тенденция – увеличаване на относителния дял на вземанията – с 0,69 пункта. По начало, на такава тенденция не би могло да се даде положителна оценка, освен ако не е свързана с увеличаване на оборота от продажбите. Това предстои да покаже анализът на показателите за темповете на събиране на вземанията.

Относителен дял на вземанията в сумата на краткотрайните активи.

В началото на годината:

$$(7650 : 62\ 800) \times 100 = 12,18\%$$

В края на годината:

$$(8900 : 58\ 700) \times 100 = 15,16\%$$

Тенденцията се запазва – увеличението на относителния дял е още по-голямо – 2,98 пункта.

Относителен дял на финансовите средства в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(15\ 950 : 113\ 200) \times 100 = 14,09\%$$

В края на годината:

$$(15\ 600 : 119\ 400) \times 100 = 13,06\%$$

Спадането на относителния дял на финансовите средства в общата сума на реалните активи на предприятието, макар и незначително – с 1,03 пункта е отрицателна тенденция, защото те са най-бързо ликвидните активи на предприятието. Ще проследим тази тенденция и при анализа на ликвидността на предприятието.

Относителен дял на финансовите средства в сумата на краткотрайните активи.

В началото на годината:

$$(15\ 950 : 62\ 800) \times 100 = 25,40\%$$

В края на годината:

$$(15\ 600 : 58\ 700) \times 100 = 26,57\%$$

При затваряне на анализа в сферата само на краткотрайните активи, тенденцията се обръща – относителният дял на финансовите средства нараства с 1,17 пункта. Това се дължи на намалението на общата сума на краткотрайните активи през отчетната година, докато сумата на реалните активи е нарастнала.

Относителен дял на разходите за бъдещи периоди в сумата на реалните активи.

В началото на годината:

$$(3500 : 113\ 200) \times 100 = 3,09\%$$

В края на периода:

$$(4700 : 119\ 400) \times 100 = 3,94\%$$

Има слабо увеличаване на относителния дял на отоложените за бъдещи периоди разходи – с 0,85 пункта.

Относителен дял на разходите за бъдещи периоди в сумата на краткотрайните активи.

В началото на годината:

$$(3500 : 62\ 800) \times 100 = 5,57\%$$

В края на периода:

$$(4700 : 58\ 700) \times 100 = 8\%$$

Тук тенденцията към нарастване е по-ясно изразена – с 2,43 пункта.

Важно значение за изводи и управленски решения има и вътрешно-структурният анализ на относителния дял на сумите, записани в отделните статии на краткотрайните активи.

Относителен дял на материалите в общата сума на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(12\ 600 : 111\ 3200) \times 100 = 11,13\%$$

В края на годината:

$$(11\ 000 : 119\ 400) \times 100 = 9,21\%$$

Относителният дял намалява с 1,92 пункта. Това може да се оцени като положителна тенденция – или като намаляване на материалоемкостта на дейността, или като ускоряване на обръщаемостта на материалите, но трябва да се докаже с по-нататъшно задълбочаване на анализа.

Относителен дял на материалите в общата сума на краткотрайните активи.

В началото на годината:

$$(12\ 600 : 62\ 800) \times 100 = 20,06\%$$

В края на годината:

$$(11\ 000 : 58\ 700) \times 100 = 18,74\%$$

Тенденцията се запазва – намалението на относителния дял тук е 1,32 пункта.

Относителен дял на материалите в сумата на материалните запаси.

В началото на годината:

$$(12\ 600 : 35\ 700) \times 100 = 35,29\%$$

В края на годината:

$$(11\ 000 : 29\ 500) \times 100 = 37,29\%$$

От горните данни могат да се направят два основни извода:

Първият е, че материалите заемат значителна част от краткотрайните активи на предприятието, вложени в материални запаси (повече от една трета) и вниманието към тяхната отчетност и контрол, както и към ефективното им използване следва да се засили. И вторият извод е, че се запазва тенденцията към намаляване на относителния им дял и на абсолютните им размери (по стойност).

Важно значение има **анализът на относителния дял на незавършеното производство** – в предприятията, в които производството е основна дейност.

Относителен дял на незавършеното производство в общата стойност на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(6900 : 113\ 200) \times 100 = 6,10\%$$

В края на годината:

$$(8400 : 119\ 400) \times 100 = 7,03\%$$

Относителен дял на незавършеното производство в общата сума на краткотрайните активи.

В началото на годината:

$$(6900 : 62\ 800) \times 100 = 10,98\%$$

В края на годината:

$$(8400 : 58\ 700) \times 100 = 14,31\%$$

Относителен дял на незавършеното производство в сумата на материалните запаси на предприятието.

В началото на годината:

$$(6900 : 35\ 700) \times 100 = 19,32\%$$

В края на годината:

$$(8400 : 29\ 500) \times 100 = 28,47\%$$

От анализа на трите относителни дяла и на тяхната динамика през отчетната година могат да се направят поне два извода:

Първо, че незавършеното производство има неголям относителен дял в активите на предприятието, което показва, че то се е ориентирало към дейност, която има по-кратък производствен цикъл и относително неголям размер на незавършено производство.

Вторият извод е по-тревожен. Относителния дял на незавършеното производство през отчетния период е нарастнал – при общата сума на реалните активи – с 0,93 пункта, при общата сума на краткотрайните активи – с 3,33 пункта и при сумата на материалните запаси вече с 9,15 пункта. Това е достатъчно основание да се предизвика по-задълбочен анализ на факторите, които са обусловили подобна динамика в относителния дял на незавършеното производство.

Относителен дял на продукцията в общата сума на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(16\ 200 : 113\ 200) \times 100 = 14,31\%$$

В края на годината:

$$(10\ 100 : 119\ 400) \times 100 = 8,46\%$$

Установява се намаление на изследвания относителен дял с 5,85 пункта.

Относителен дял на продукцията в общата сума на краткотрайните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(16\ 200 : 62\ 800) \times 100 = 25,78\%$$

В края на годината:

$$(10\ 100 : 58\ 700) \times 100 = 17,20\%$$

Тук намалението на относителния дял през отчетната година е още по-значително – 8,58 пункта.

Относителен дял на продукцията в сумата на материалните запаси.

В началото на годината:

$$(16\ 200 : 35\ 700) \times 100 = 45,37\%$$

В края на годината:

$$(10\ 100 : 29\ 500) \times 100 = 34,43\%$$

Тенденцията към намаление на относителния дял се засилва – тук тя е 10,94 пункта.

Анализ на относителния дял на вземанията

Относителен дял на вземанията по продажби в общата сума на реалните активи на предприятието.

В началото на годината:

$$(6900 : 113\ 200) \times 100 = 6,10\%$$

В края на годината:

$$(8200 : 119\ 400) \times 100 = 6,87\%$$

Относителен дял на вземанията в общата сума на краткотрайните активи.

В началото на годината:

$$(6900 : 62\ 800) \times 100 = 10,98\%$$

В края на годината:

$$(8200 : 58\ 700) \times 100 = 13,97\%$$

Относителен дял на вземанията по продажби в сумата на всички вземания.

В началото на годината:

$$(6900 : 7650) \times 100 = 90,19\%$$

В края на годината:

$$(8200 : 8900) \times 100 = 92,13\%$$

Изводите са, първо – че вземанията от продажби формират почти всички вземания на предприятието през отчетния период. Делът на другите видове вземания е незначителен, поради което няма да ги анализираме.

И, второ, че, макар и с малко, относителният дял на вземанията по продажби през отчетния период нараства: в общата сума на реалните активи с 0,77 пункта, в общата сума на краткотрайните активи – с 2,99 пункта и в сумата на вземанията – с 1,94 пункта. Това обстоятелство би трябвало да предизвика по-голямо внимание при анализа на темповете за получаване на вземанията на предприятието.

Анализът на относителните дялове на различните видове финансови средства също така има важно значение за управлението на предприятието.

Относителен дял на паричните средства (в левове и във валута – общо) в общата сума на реалните активи.

В началото на годината:

$$(15\ 800 : 113\ 200) \times 100 = 13,95\%$$

В края на годината:

$$(12\ 700 : 119\ 400) \times 100 = 10,63\%$$

Относителен дял на паричните средства в общата сума на краткотрайните активи

В началото на годината:

$$(15\ 800 : 62\ 800) \times 100 = 25,16\%$$

В края на годината:

$$(12\ 700 : 58\ 700) \times 100 = 21,63\%$$

Относителен дял на паричните средства в сумата на финансовите средства.

В началото на годината:

$$(15\ 800 : 15\ 950) \times 100 = 99,05\%$$

В края на годината:

$$(12\ 700 : 15\ 600) \times 100 = 81,41\%$$

Както се вижда, паричните средства заемат преобладаващата част от финансовите средства на предприятието. Делът на движимите ценности е незначителен в началото на годината 1%, но в края на годината нараства на близо 19% или с 18 пункта.

Не може да се оцени положително спадането на относителния дял на най-бързо ликвидните активи – паричните средства в общата сума на реалните активи – с 3,32 пункта и в сумата на краткотрайните активи – с 3,52 пункта.

Едва ли има смисъл да се прави анализ поотделно – на относителните дялове на паричните средства в левове и във валута – както са показани в счетоводния баланс.

Вземанията по записани дялови вноски не се показват диференцирано по групи и статии, поради което няма да ги анализираме.

В четвърта група от раздел „Б“ на актива на баланса – „Разходи за бъдещи периоди“ не са обособени отделни статии.

Анализ на пасива на счетоводния баланс

Полезно би било най-напред да се направи анализ на относителния дял на разделите и групите, а след това – и на статиите от пасива на счетоводния баланс.

Относителен дял на собствения капитал в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(86\ 300 : 116\ 900) \times 100 = 73,82\%$$

В края на годината:

$$(92\ 600 : 120\ 000) \times 100 = 77,17\%$$

Делът на собствения капитал в общата сума на пасива на счетоводния баланс е значителен (около три четвърти) и нараства през отчетния период с 3,35 пункта. Това е показател за добра и подобряваща се през отчетната година **финансова автономност** на предприятието.

Относителен дял на привлечения капитал в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(28\ 100 : 116\ 900) \times 100 = 24,04\%$$

В края на годината:

$$(25\ 400 : 120\ 000) \times 100 = 21,66\%$$

Положителен е фактът, че делът на привлечения капитал в общата сума на пасива намалява с 2,38 пункта.

Относителен дял на приходите за бъдещи периоди в общата сума на пасива. В пасива на счетоводния баланс този източник на средства е обособен в отделен раздел, защото представлява особен вид капитал – бихме го нарекли „условен капитал“. Реално той ще стане една от формите на собствения капитал през следващи отчетни периоди и то не в цялата си част. А само в онази част от приходите за бъдещи периоди, срещу която ще се извършат разходи. Но в края на отчетната година – така както разходите за бъдещи периоди (отложените разходи) се отчитат като актив, така и приходите за бъдещи периоди (отложените приходи) се отчитат като пасив, като „условен“ капитал.

Относителен дял на приходите за бъдещи периоди в общата сума на пасива.

В началото на годината:

$$(2500 : 116\ 900) \times 100 = 2,14\%$$

В края на годината:

$$(2000 : 120\ 000) \times 100 = 1,67\%$$

Относителният дял на условния капитал е намалял през годината с 0,47 пункта.

Анализ на относителния дял на групите в пасива на баланса.

Относителен дял на група I от раздел А „Капитал“ в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(81\ 800 : 116\ 900) \times 100 = 69,97\%$$

В края на годината:

$$(89\ 900 : 120\ 000) \times 100 = 74,92\%$$

Изследваният относителен дял е нарастнал с 4,95 пункта.

Относителен дял на група I от раздел А „Капитал“ в сумата на собствения капитал (на раздел А).

В началото на годината:

$$(81\ 800 : 86\ 300) \times 100 = 94,78\%$$

В края на годината:

$$(89\ 900 : 92\ 600) \times 100 = 97,08\%$$

Констатира се ръст на относителния дял от 2,30 пункта.

Има основание да се направи извод, че делът на групата „капитал“ и в общата сума на пасива, и в сумата на собствения капитал през течение на годината е нарастнал с добри темпове.

Относителен дял на резервите в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(4500 : 116\ 900) \times 100 = 7,27\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 120\ 000) \times 100 = 1,25\%$$

Относителен дял на резервите в сумата на собствения капитал.

В началото на годината:

$$(4500 : 86\ 300) \times 100 = 5,21\%$$

В края на годината:

$$(1500 : 92\ 600) \times 100 = 1,62\%$$

Както се вижда от анализа, делът на резервите и в общата сума на пасива, и в сумата на собствения капитал през отчетния период е намалял съответно с 6,02 и с 3,59 пункта.

Относителен дял на печалбата в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината печалба няма.

В края на годината:

$$(1200 : 120\ 000) \times 100 = 1\%$$

Относителен дял на печалбата в собствения капитал.

В началото на годината – няма печалба.

В края на годината:

$$(1200 : 92\ 600) \times 100 = 1,30\%$$

Относителен дял на получените заеми в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(13\ 800 : 116\ 900) \times 100 = 11,80\%$$

В края на годината:

$$(10\ 300 : 120\ 000) \times 100 = 8,58\%$$

Относителен дял на получените заеми в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(13\ 800 : 28\ 100) \times 100 = 49,11\%$$

В края на годината:

$$(10\ 300 : 25\ 400) \times 100 = 40,55\%$$

Положително може да се оцени фактът, че делът на получените заеми и в общата сума на пасивите, и в сумата на привлечения капи-

тал намалява – съответно с 3,22 и 8,56 пункта. Защото банковите заеми имат по-висока издръжка (по-голями разходи) от другите форми на привлечен капитал, които или не предизвикват разходи (финансиранията, например), или разходите са по-малки.

Относителен дял на задълженията в общата сума на пасивите.

В началото на годината:

$$(9200 : 116\ 900) \times 100 = 7,87\%$$

В края на годината:

$$(10\ 000 : 120\ 000) \times 100 = 8,33\%$$

Относителен дял на задълженията в сумата на привлечените капитали.

В началото на годината:

$$(9200 : 28\ 100) \times 100 = 32,74\%$$

В края на годината:

$$(10\ 000 : 25\ 400) \times 100 = 39,37\%$$

Относителен дял на основния капитал в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(81\ 600 : 116\ 900) \times 100 = 69,80\%$$

В края на годината:

$$(81\ 600 : 120\ 000) \times 100 = 68\%$$

В абсолютна сума основният капитал не се е променил през отчетния период (това е характерно за голяма част от предприятията), но относителният му дял леко е спаднал (с 1,80 пункта), поради увеличаване на базовата величина – общата сума на пасива в края на годината.

Увеличаването на относителния дял на задълженията в общата сума на пасива с 0,46 пункта и в сумата на привлечения капитал с 6,63 пункта трябва да предизвика допълнителен анализ на темповете на изплащане на задълженията. Това е важно както за престижа (имиджа) на предприятието, така и за избегване на евентуални санкции от просрочване погасяването на задълженията.

Относителен дял на финансиранята в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(5100 : 116\ 900) \times 100 = 4,36\%$$

В края на годината:

$$(5100 : 120\ 000) \times 100 = 4,25\%$$

Относителен дял на финансиранията в сумата на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(5100 : 28\ 100) \times 100 = 18,15\%$$

В края на годината:

$$(5100 : 25\ 400) \times 100 = 20,07\%$$

Финансиранията са особен род привлечен капитал, поради което резултатите от анализа на относителния им дял заслужава специално внимание. Това са средства, отпуснати безвъзмездно на предприятието, но при определени условия. Ако тези условия не се изпълнят, те могат да станат изискуеми. Поради това, до използването им те се третираат като привлечен капитал.

Сега ще преминем към анализ на относителните дялове на отделните статии от пасива на счетоводния баланс.

Относителен дял на **основния капитал** в общата сума на собствения капитал.

В началото на годината:

$$(81\ 600 : 86\ 300) \times 100 = 94,55\%$$

В края на годината:

$$(81\ 600 : 92\ 600) \times 100 = 88,18\%$$

Относителен дял на основния капитал в групата „Капитал“.

В началото на годината:

$$(81\ 600 : 81\ 800) \times 100 = 99,75\%$$

В края на годината:

$$(81\ 600 : 89\ 900) \times 100 = 90,76\%$$

Нормално е основният капитал да има преобладаващ относителен дял в общата сума на пасива, в общата сума на собствения капитал в сумата на група I-ва „Капитал“.

Относителният дял на допълнителния капитал в началото на отчетния период е незначителен. Това се вижда и „с просто око“, т.е. – без допълнителни пресмятания. Потвърждава се и от анализа.

Относителен дял на допълнителния капитал в общата сума на пасива.

В началото на годината:

$$(200 : 116\ 900) \times 100 = 0,17\%$$

В края на годината е формиран значително по-голям по абсолютен размер допълнителен капитал, което е повишило и относителният му дял чувствително:

$$(8300 : 120\ 000) \times 100 = 6,92\%$$

Сега вече не може да се говори за незначителен дял. Относителният дял на тази статия в общата сума на пасивите е нарастнал с 6,75 пункта. Това прави необходимо допълнителното изясняване на основанията за формиране на нов допълнителен капитал през отчетната година и на целта, за чието постигане е формиран.

Относителен дял на допълнителния капитал в сумата на собствения капитал на предприятието.

В началото на годината:

$$(200 : 86\ 300) \times 100 = 0,23\%$$

В края на годината:

$$(8300 : 92\ 600) \times 100 = 8,96\%$$

Нарастването на относителния дял на допълнителния капитал в общата сума на собствения капитал на предприятието през отчетната година е 8,73 пункта.

В група II от раздел „А“ на пасива на баланса „Резерви“ няма обособени отделни статии.

В група III от раздел „А“ на пасива има четири статии: неразпределена печалба от минали години, печалба от текущата година, непокрита загуба от минали години и загуба от текущата година. В разглеждания пример обаче е попълнена само статията „Печалба от текущата година“. Сумата в нея съвпада със сумата на раздела, поради което допълнителен анализ не се налага.

Относителен дял на получените краткосрочни заеми в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(1500 : 116\ 900) \times 100 = 1,28\%$$

В края на годината:

$$(700 : 120\ 000) \times 100 = 0,58\%$$

Относителен дял на получените краткосрочни заеми в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(1500 : 28\ 100) \times 100 = 5,34\%$$

В края на годината:

$$(700 : 25\ 400) \times 100 = 2,76\%$$

Относителен дял на краткосрочните заеми в сумата на всички получени заеми.

В началото на годината:

$$(1500 : 13\ 800) \times 100 = 10,87\%$$

В края на годината:

$$(700 : 10\ 300) \times 100 = 6,80\%$$

Изводите са няколко:

Първо, краткосрочните заеми са незначителна част от общата сума на пасивите, от сумата на привлечения капитал и от сумата на всички видове заеми;

Второ, през отчетния период е намалял и абсолютният размер, и относителния дял на краткосрочните заеми във всички базови величини: в общата сума на пасивите – с 0,70 пункта; в общата сума на привлечения капитал – 2,98 пункта и в сумата на всички получени заеми – с 4,07 пункта.

Относителен дял на дългосрочните заеми в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(6600 : 116\ 900) \times 100 = 5,65\%$$

В края на годината:

$$(5300 : 120\ 000) \times 100 = 4,42\%$$

Относителен дял на дългосрочните заеми в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(6600 : 28\ 100) \times 100 = 23,49\%$$

В края на годината:

$$(5300 : 25\ 400) \times 100 = 20,87\%$$

Относителен дял на дългосрочните заеми в сумата на всички получени заеми.

В началото на годината:

$$(6600 : 13\ 800) \times 100 = 47,83\%$$

В края на годината:

$$(5300 : 10\ 300) \times 100 = 51,46\%$$

И тук се налагат няколко извода:

Първо, дългосрочните заеми са около половината от всички получени заеми и значителна част от привлечения капитал;

Второ, положителното е, че дялът на тези заеми намалява през отчетния период – в общата сума на пасива на баланса с 1,23 пункта и в общата сума на привлечения капитал – с 2,62 пункта. Що се отнася до относителния дял на дълготрочните заеми в сумата на всички получени заеми, той нараства през отчетната година с 3,63 пункта.

Относителен дял на облигационните заеми в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(1200 : 116\ 900) \times 100 = 1,03\%$$

В края на годината:

$$(800 : 120\ 000) \times 100 = 0,67\%$$

Относителен дял на облигационните заеми в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(1200 : 28\ 100) \times 100 = 4,27\%$$

В края на годината:

$$(800 : 25\ 400) \times 100 = 3,15\%$$

Относителен дял на облигационните заеми в сумата на всички видове получени заеми.

В началото на годината:

$$(1200 : 13\ 800) \times 100 = 8,70\%$$

В края на годината:

$$(800 : 10\ 300) \times 100 = 7,77\%$$

И тук тенденциите са същите както при дългосрочните заеми, с едно изключение – през годината намалява делът на облигационните заеми и в общата-сума на всички получени заеми. Облигационните заеми са особен вид привлечен капитал, което следва да се има пред вид при тяхния анализ. Особеното им е, че първо тази форма на привлечение на капитал може да се използва от ограничен кръг търговски дружества, според Търговския закон – само от акционерни дружества, които имат най-малко два годишни счетоводни отчета, заверени от дипломиран експерт-счетоводител. И второ, че има лимит (граница) на максималния им размер и строго определен ред за емисия на облигациите и за работа с тяхните притежатели – облигационерите.

За да се даде вярна оценка на относителния дял на облигационните заеми в общата сума на пасива, в сумата на привлечения капитал и в сумата на всички получени заеми, както и на динамиката на този относителен дял през отчетната година, е необходимо да се използва още информация – за размера на лихвените проценти по облигациите или на дисконта, за средния лихвен процент на банките в страната, за нормата на печалбата, за възможностите за превръщане на дълга по облигационния заем в собствен капитал чрез конвертиране на облигациите в акции.

Относителен дял на другите получени заеми в общата сума на пасива на счетоводния баланс.

В началото на годината:

$$(4500 : 116\ 900) \times 100 = 3,85\%$$

В края на годината:

$$(3500 : 120\ 000) \times 100 = 2,92\%$$

Относителен дял на другите получени заеми в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(4500 : 28\ 100) \times 100 = 16,01\%$$

В края на годината:

$$(3500 : 25\ 400) \times 100 = 13,78\%$$

Относителен дял на другите получени заеми в сумата на всички видове получени заеми.

В началото на годината:

$$(4500 : 13\ 800) \times 100 = 32,61\%$$

В края на годината:

$$(3500 : 10\ 300) \times 100 = 33,98\%$$

Тенденциите на развитие на относителния дял на този вид получени заеми са същите както при дългосрочните заеми.

Обикновено, тук се отчитат задълженията на наемателите по един финансовообвързан наемен договор. Това може да даде допълнителна информация за потребителите на счетоводните отчети и да повиши качеството „същественост“ на тези отчети. Данните за тази статия могат да се получат от началните и крайни кредитни салда на с/ка 159 Други получени заеми от годишната обратна ведомост.

Интересен и полезен за управлението на предприятието е и анализът на относителните дялове на различните видове задължения в пасива на счетоводния баланс.

Относителен дял на задълженията към доставчици в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:

$$(5400 : 116\ 900) \times 100 = 4,62\%$$

В края на годината:

$$(6200 : 120\ 000) \times 100 = 5,17\%$$

Относителен дял на задълженията към доставчици в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(5400 : 28\ 100) \times 100 = 19,22\%$$

В края на годината:

$$(6200 : 25\ 400) \times 100 = 24,40\%$$

Относителен дял на задълженията към доставчици в сумата на група II от раздел Б на пасива – „Задължения“.

В началото на годината:

$$(5400 : 9200) \times 100 = 58,70\%$$

В края на годината:

$$(6200 : 10\ 000) \times 100 = 62\%$$

Изводите, които могат да се направят, са:

Първо, задълженията към доставчици са преобладаващата част от сумата на групата „задължения“, което е нормално;

Второ, те представляват значителна част и от общата сума на привлечения капитал;

Трето, през отчетния период относителният дял на задълженията към доставчици е нарастнал в сравнение и с трите базови величини – общата сума на пасива, общата сума на привлечения капитал и общата сума на задълженията (в общата сума на пасива с 0,55 пункта, в общата сума на привлечения капитал – с 5,18 пункта и в общата сума на задълженията – с 3,30 пункта). Това обстоятелство би трябвало да предизвика по-задълбочен анализ на темповете на погасяване на задълженията към доставчици през отчетния период.

Задължения, свързани с участията в предприятието няма.

Сумите, отразени в следващите три статии – задължения към персонала, задължения към бюджета и задължения по социалното осигуряване са незначителни и в рамките на нормалните за дейността на предприятието размери. Поради това, няма да отегчаваме читателите с изчисляването на показателите за тяхните относителни дялове.

Интерес представляват относителните дялове на задълженията, класирани в категорията „други“. Тук са тези видове задължения, които се отчитат чрез сметките от група 49 Разни дебитори и кредитори и задълженията към клиенти по аванси.

Относителен дял на другите задължения в общата сума на пасива на счетоводния баланс.

В началото на годината:

$$(2200 : 116\ 900) \times 100 = 1,88\%$$

В края на годината:

$$(2000 : 120\ 000) \times 100 = 1,67\%$$

Относителен дял на другите задължения в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:

$$(2200 : 28\ 100) \times 100 = 7,83\%$$

В края на годината:
 $(2000 : 25\,400) \times 100 = 7,87\%$.

Относителен дял на другите задължения в сумата на всички задължения.

В началото на годината:
 $(2200 : 9200) \times 100 = 23,91\%$.

В края на годината:
 $(2000 : 10\,000) \times 100 = 20\%$.

Динамиката тук е слабо изразена, относителните дялове са в рамките на нормалното.

Относителен дял на финансиранията за инвестиции в общата сума на пасива на баланса.

В началото на годината:
 $(4500 : 116\,900) \times 100 = 3,85\%$.

В края на годината:
 $(3900 : 120\,000) \times 100 = 3,25\%$.

Относителен дял на финансиранията за инвестиции в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:
 $(4500 : 28\,100) \times 100 = 16,01\%$.

В края на годината:
 $(3900 : 25\,400) \times 100 = 15,35\%$.

Относителен дял на финансиранията за инвестиции в сумата на всички финансираня.

В началото на годината:
 $(4500 : 5100) \times 100 = 88,24\%$.

В края на годината:
 $(3900 : 5100) \times 100 = 76,47\%$.

Относителен дял на финансиранията за текущата дейност в общата сума на пасива.

В началото на годината:
 $(600 : 116\,900) \times 100 = 0,51\%$.

В края на годината:
 $(1200 : 120\,000) \times 100 = 1\%$.

Относителен дял на финансиранията за текущата дейност в общата сума на привлечения капитал.

В началото на годината:
 $(600 : 28\,100) \times 100 = 2,14\%$.

В края на годината:

$$(1200 : 25\,400) \times 100 = 4,72\%$$

Относителен дял на финансиранята за текущата дейност в общата сума на финансиранята.

В началото на годината:

$$(600 : 5100) \times 100 = 11,76\%$$

В края на годината:

$$(1200 : 5100) \times 100 = 23,52\%$$

По-съществените изводи, които могат да се направят са, че при финансиранята преобладават тези за дълготрайни активи, но нараства почти двукратно относителният дял на финансиранята за текущата дейност.

§ 2. Анализ на структурата на отчета за приходите и разходите

Отчетът за приходите и разходите е вторият основен елемент на годишния счетоводен отчет. Неговото съдържание е разгледано в първата част на книгата. Тук само ще припомним няколко неща, които смятаме за особено важни от гледна точка на бъдещото ни изложение.

Информационните функции на отчета за приходите и разходите са по-различни от тези на счетоводния баланс. Това обуславя и различията в структурата им – вертикална и хоризонтална.

Основна функция на счетоводния баланс е да отрази **финансовото състояние** на предприятието към определена дата, докато основна функция на отчета за приходите и разходите е да покаже **финансовите резултати** от дейността на предприятието през определен отчетен период. Ето защо, при структурирането на счетоводния баланс водеща е класификацията на активите и пасивите – според степента на тяхната ликвидност. При структурирането на отчета за приходите и разходите водеща е класификацията на дейностите на предприятието по видове – за да се отразят финансовите резултати **по видове дейности**.

Вертикалната структура на отчета за приходите и разходите се състои от две части: лява – разходи и дясна – приходи. И двете имат еднакви подструктури – по три колони: наименование на разходите (съответно – на приходите) и две подколони за сумата в хиляди левове – предходна година и текуща година.

Хоризонталната структура на отчета за приходите и разходите се състои от раздели и статии. Отсъства междинното звено, характерно за хоризонталната структура на счетоводни баланс – групата.

Разделите и в разходната, и в приходната част съответствуват на класификацията на дейностите на предприятията, възприета от нашето счетоводно законодателство – основна дейност, финансова дейност и извънредна дейност (извънредни операции). В съответствие с това в разходната част разделите са:

- Разходи за дейността (подразбира се – основната дейност);
- Финансови разходи;
- Извънредни разходи;
- Разходи за данъци (наименован само данъци);
- Печалба (ако има такава).

В приходната част има следните раздели:

- Приходи от дейността;
- Финансови приходи;
- Извънредни приходи;
- Загуба (ако има такава).

Методиката за анализ на структурата на отчета за приходите и разходите е подобна на показаната вече методика за анализ на структурата на счетоводния баланс. Поради това, без да се впускаме в повече теоретизиране, ще предложим:

Практически пример за анализ на структурата на отчета за приходите и разходите

В познатото ни предприятие „Омега“ АД към 31 декември 1996 година е съставен следният отчет за приходите и разходите (в хиляди лева):

ОТЧЕТ

за приходите и разходите

на н. Омега " АД към 31 декември 1996 г.

НАИМЕНОВАНИЕ НА РАЗХОДИТЕ	Сума (хил. лева)	
	предходна година а	текуща година б
I. РАЗХОДИ ЗА ДЕЙНОСТТА		
1. Намаление на запасите от продукция, незавършено производство и разходи за бъдещи периоди	3 400	5 200
2. Разходи за материали и външни услуги:		
а/ разходи за материали	15 300	12 100
б/ разходи за външни услуги	2 200	5 400
3. Разходи за персонала:		
а/ заплати и други възнаграждения	12 100	15 900
б/ социални осигуровки и надбавки	4 600	6 800
4. Разходи за амортизация	5 400	7 900
5. Други разходи	1 200	2 500
а т.ч. намаление на стойността на материалните запаси	—	—
6. Отчетна стойност на продадените стоки, млади животни и животни за убождане	100	200
Общо I:	44 300	56 000
II. ФИНАНСОВИ РАЗХОДИ		
7. Разходи за лихви	4 500	3 200
8. Отрицателни разлики от ценни книжа:		
а/ от продажби	300	400
б/ от обезценка	800	700
9. Отрицателни разлики от промяна на валутните курсове	—	—

НАИМЕНОВАНИЕ НА ПРИХОДИТЕ	Сума (хил. лева)	
	предходна година а	текуща година б
I. ПРИХОДИ ОТ ДЕЙНОСТТА		
1. Нетен размер на приходите от продажби:		
а/ на продукция	34 200	47 900
б/ на стоки	—	—
в/ на услуги	—	—
г/ други	—	—
2. Приходи от финансираня.	400	600
а т.ч. субсидии от държавата	—	—
3. Разходи за придобиване и ликвидация на дълготрайни активи по стопански начин	300	400
4. Увеличение на запасите от продукция, незавършено производство и разходи за бъдещи периоди	2 200	2 700
5. Други увеличения:		
а/ пригоди и прираст на животни	100	3 500
б/ други	—	—
Общо I:	37 200	55 100
II. ФИНАНСОВИ ПРИХОДИ		
6. Приходи от лихви	1 800	2 200
7. Приходи от съучастия	500	600
а т.ч. от дивиденди	500	600
8. Положителни разлики от продажби на ценни книжа	—	—

НАИМЕНОВАНИЕ НА РАЗХОДИТЕ	Сума (хил. лева)	
	предходна година 1	текуща година 2
10. Други финансови разходи	—	—
Общо II:	5 600	4 300
III. ИЗВЪНРЕДНИ РАЗХОДИ		
11. За операции по управлението	400	200
12. Други извънредни разходи	1 200	2 800
Общо III:	1 600	3 000
IV. ДАНЬЦИ		
13. Данък върху печалбата	—	2 500
14. Други данъци	—	1 200
Общо IV:	—	3 700
ОБЩО РАЗХОДИ (I+II+III+IV):	51 500	67 000
V. РЕЗУЛТАТ ОТ ОТЧЕТНИЯ ПЕРИОД (ПЕЧАЛБА)	—	1 200
ВСИЧКО (I+II+III+IV+V):	51 500	68 200

НАИМЕНОВАНИЕ НА ПРИХОДИТЕ	Сума (хил. лева)	
	предходна година 1	текуща година 2
9. Положителни разлики от промяна на валутните курсове	5 200	5 100
10. Други финансови приходи	5 200	5 100
Общо II:	7 500	7 900
III. ИЗВЪНРЕДНИ ПРИХОДИ		
11. От операции по управлението	2 200	1 800
12. Други извънредни приходи	4 600	3 400
Общо III:	6 800	5 200
ОБЩО ПРИХОДИ (I+II+III):	51 500	68 200
IV. РЕЗУЛТАТ ОТ ОТЧЕТНИЯ ПЕРИОД (ЗАГУБА)	—	—
ВСИЧКО (I+II+III+IV):	51 500	68 200

Дата: 10. 02 199. 7. г.

гл. СЧЕТОВОДИТЕЛ: Иванова
(подпис)РЪКОВОДИТЕЛ: Петров
(подпис)

Анализ на структурата на разходите

Относителен дял на разходите за дейността в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(44\,300 : 51\,500) \times 100 = 86,02\%$$

В края на годината:

$$(56\,000 : 67\,000) \times 100 = 83,58\%$$

Преобладаващата част от разходите са направени за основната дейност. Наблюдава се спадане на относителния им дял през отчетната година – с 2,44 пункта.

Относителен дял на финансовите разходи в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(5600 : 51\,500) \times 100 = 10,88\%$$

В края на годината:

$$(4300 : 67\,000) \times 100 = 6,42\%$$

Констатира се значително спадане на относителния дял на финансовите разходи през отчетния период – 4,46 пункта.

Относителен дял на извънредните разходи.

В началото на годината:

$$(1600 : 51\,500) \times 100 = 3,10\%$$

В края на годината:

$$(3000 : 67\,200) \times 100 = 4,48\%$$

Относителен дял на разходите за данъци.

В началото на годината – няма.

В края на годината:

$$(3700 : 67\,000) \times 100 = 5,52\%$$

Анализ на структурата на приходите

Относителен дял на приходите от дейността в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(37\,200 : 51\,500) \times 100 = 72,24\%$$

В края на годината:

$$(55\,100 : 68\,200) \times 100 = 80,79\%$$

При приходите от основна дейност има обратна тенденция – нарастване на относителния им дял през отчетната година с 8,55 пункта.

Относителен дял на финансовите приходи в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(7500 : 51\,500) \times 100 = 14,56\%$$

В края на годината:

$$(7900 : 68\,200) \times 100 = 11,58\%$$

Относителен дял на извънредните приходи.

В началото на годината:

$$(6800 : 51\,500) \times 100 = 13,20\%$$

В края на годината:

$$(5200 : 68\,200) \times 100 = 7,63\%$$

За по-голяма прегледност и за улесняване на съпоставянето на относителните дялове на различните видове приходи и на различните видове разходи през отчетния период може да си послужим със следната **сравнителна таблица**:

Наименование на дейностите	Разходи			Приходи		
	Нач. на годината	Края на годината	Разлика + Ув. – Нам.	Нач. на годината	Края на годината	Разлика + Ув. – Нам.
Основна	86,02	83,58	– 2,44	72,24	80,79	+ 8,55
Финансова	10,88	6,42	– 4,46	14,56	11,58	– 2,98
Извънредна	3,10	4,48	+ 1,38	13,20	7,63	– 5,57
Данъци	–	5,52	+ 5,52	–	–	–
Печалба/Загуба	–	–	–	–	–	–

От горната таблица могат да се направят много изводи за структурата на приходите и на разходите на предприятието по направления на дейности и за тенденциите на развитието на тази структура през отчетната година.

С методическа цел ще предложим само два извода:

През отчетната година се наблюдава тенденция към **сближаване на относителните дялове на разходите и на приходите от основна дейност**. Докато в началото на годината разликата между тези относителни дялове и била 13,78 пункта, то в края на годината тя намалява на 2,79 пункта, като и в началото, и в края на периода разликата е в полза на разходите.

Това предизвиква втори извод – че при относителните дялове разходите за основна дейност преобладават над приходите от основна дейност, но дистанцията се е скъсила значително през отчетния период.

Анализ на относителния дял на отделните статии

В разходната част на отчета.

Относителен дял на намалението на запасите от продукцията, незавършено производство и разходи за бъдещи периоди в общата сума на разходите:

В началото на годината:

$$(3400 : 51\ 500) \times 100 = 6,60\%$$

В края на годината:

$$(5200 : 67\ 000) \times 100 = 7,76\%$$

Относителен дял на намалението на запасите от продукцията, незавършено производство и разходи за бъдещи периоди в сумата на разходите за дейността.

В началото на годината

$$(3400 : 44\ 300) \times 100 = 7,67\%$$

В края на годината:

$$(5200 : 56\ 000) \times 100 = 9,28\%$$

И в двата случая относителният дял на разглежданата статия се увеличава – в първия случай с 1,16 пункта, във втория случай – 1,61 пункта. Има основание да се даде положителна оценка на тази тенденция, защото тя говори за ускоряване на икономическия оборот в предприятието – по-интензивно намаляват „блокираните“ в различни запаси оборотни средства.

Относителен дял на разходите за материали в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(15\ 300 : 51\ 500) \times 100 = 29,71\%$$

В края на годината:

$$(12\ 100 : 67\ 000) \times 100 = 18,06\%$$

Анализът показва рязко намаляване на относителния дял на разходите за материали в общата сума на разходите – с 11,65 пункта (близо 12 пункта), което е положително. Разбира се, за окончателни и по-категорични изводи е необходимо задълбочаване на анализа – с изчисляване на показатели за обръщаемостта на материалите, с

оценка на динамиката на цените, проверка дали не е променян незаконнообразно методът за оценяване на материалите при тяхното потребление и т.н.

Относителен дял на разходите за материали в разходите за дейността.

В началото на годината:

$$(15\ 300 : 44\ 300) \times 100 = 34,53\%$$

В края на годината:

$$(12\ 100 : 56\ 000) \times 100 = 21,60\%$$

Тенденцията се запазва. Изводите от анализа – също.

Относителен дял на разходите за външни услуги в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(2200 : 51\ 500) \times 100 = 4,27\%$$

В края на годината:

$$(5400 : 67\ 000) \times 100 = 8,06\%$$

Относителен дял на разходите за външни услуги в разходите за дейността:

В началото на годината:

$$(2200 : 44\ 300) \times 100 = 4,96\%$$

В края на годината:

$$(5400 : 56\ 000) \times 100 = 9,64\%$$

И в двата случая се наблюдава тенденция към нарастване на относителния дял на разходите за външни услуги (съответно с 3,79 пункта и 4,68 пункта), която тенденция следва да бъде обект на отделна преценка.

Относителен дял на разходите за заплати и други възнаграждения в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(12\ 100 : 51\ 500) \times 100 = 23,50\%$$

В края на годината:

$$(15\ 900 : 67\ 000) \times 100 = 23,73\%$$

Относителен дял на разходите за заплати и други възнаграждения в сумата на разходите за дейността.

В началото на годината:

$$(12\ 100 : 44\ 300) \times 100 = 27,31\%$$

В края на годината:

$$(15\ 900 : 56\ 000) \times 100 = 28,39\%$$

Относителният дял на разходите за заплати и други възнаграждения запазва сравнителна стабилност – има леко увеличение в сравнение с общата сума на разходите – с 0,23 пункта и в сравнение със сумата на разходите за дейността – с 1,08 пункта.

Относителен дял на разходите за социални осигуровки и надбавки в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(4600 : 51\ 500) \times 100 = 8,93\%$$

В края на годината:

$$(6800 : 67\ 000) \times 100 = 10,15\%$$

Относителен дял на разходите за социални осигуровки и надбавки в сумата на разходите за дейността.

В началото на годината:

$$(4600 : 44\ 300) \times 100 = 10,38\%$$

В края на годината:

$$(6800 : 56\ 000) \times 100 = 12,14\%$$

Както се вижда, разходите за социални осигуровки и надбавки, макар да са свързани с разходите за заплати и други възнаграждения, не следват плътно тяхната динамика. При тях и в двата случая има по-голямо увеличение на относителните дялове. Това е така, защото, освен отчисленията за социално осигуряване, в тази статия се включват и други видове социални разходи.

Относителен дял на разходите за амортизация на материалните и нематериални дълготрайни активи в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(5400 : 51\ 500) \times 100 = 10,48\%$$

В края на годината:

$$(7900 : 67\ 000) \times 100 = 11,80\%$$

Относителен дял на разходите за амортизация на материалните и нематериалните дълготрайни активи в сумата на разходите за дейността.

В началото на годината:

$$(5400 : 44\ 300) \times 100 = 12,18\%$$

В края на годината:

$$(7900 : 56\ 000) \times 100 = 14,11\%$$

Не е голям относителният дял на разходите за амортизация на материалните и нематериални дълготрайни активи. Това личи от следното сравнение: докато делът на материалните и нематериални дълготрайни активи в общата сума на реалните активи на предприятието

в началото на годината е 40,46%, то делът на разходите за амортизация е само 10,48%. Положението не е много по-различно и в края на годината. Делът на материалните и нематериални дълготрайни активи в общата сума на реалните активи в края на годината е 46,98%, а делът на разходите за амортизация на материални и нематериални дълготрайни активи в общата сума на разходите е 11,58%. Следователно, предприятието е прилагало прогресивни методи за амортизация на своите материални и нематериални дълготрайни активи, прищци на една дефанзивна (защитна) счетоводна политика.

Относителен дял на другите разходи в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(1200 : 51\ 500) \times 100 = 2,33\%$$

В края на годината:

$$(2500 : 67\ 000) \times 100 = 3,73\%$$

Относителен дял на другите разходи в сумата на разходите за дейността.

В началото на годината:

$$(1200 : 44\ 300) \times 100 = 2,71\%$$

В края на годината:

$$(2500 : 56\ 000) \times 100 = 4,46\%$$

Относителен дял на отчетната стойност на продадените стоки в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(100 : 51\ 500) \times 100 = 0,19\%$$

В края на годината:

$$(200 : 67\ 000) \times 100 = 0,30\%$$

Относителен дял на отчетната стойност на продадените стоки, млади животни и животни за угояване в разходите за дейността.

В началото на годината:

$$(100 : 44\ 300) \times 100 = 0,22\%$$

В края на годината:

$$(200 : 56\ 000) \times 100 = 0,36\%$$

Както се вижда, макар и да нарства съответно с 0,11 и с 0,14 пункта, относителният дял на отчетната стойност на продадените стоки в разходите е незначителен, което показва, че търговията със стоки не е основна дейност на предприятието, а има допълващ характер.

Относителен дял на разходите за лихви в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(4500 : 51\ 500) \times 100 = 8,74\%$$

В края на годината:

$$(3200 : 67\ 000) \times 100 = 4,78\%$$

Относителен дял на разходите за лихви в сумата на финансовите разходи.

В началото на годината:

$$(4500 : 5600) \times 100 = 80,36\%$$

В края на годината:

$$(3200 : 4300) \times 100 = 74,41\%$$

Изводите и тук могат да бъдат няколко:

Първо. Разходите за лихви не заемат голям относителен дял в общата сума на разходите, но са преобладаваща част от финансовите разходи.

Второ. Относителният дял на разходите за лихви намалява през отчетната година – и в сравнение с общите разходи (с 3,96 пункта), и в сравнение с финансовите разходи – с 5,95 пункта.

Относителен дял на разходите, свързани с движимите ценности (тук ще обединим двете статии – за разходите от продажби и от преоценки в края на годината) в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(1100 : 51\ 500) \times 100 = 2,14\%$$

В края на годината:

$$(1100 : 67\ 000) \times 100 = 1,64\%$$

Относителен дял на разходите, свързани с движимите ценности в сумата на финансовите разходи.

В началото на годината:

$$(1100 : 5600) \times 100 = 19,64\%$$

В края на годината:

$$(1100 : 4300) \times 100 = 25,58\%$$

Отрицателни разлики от промяна на валутните курсове (от валутни операции) през годината не са отразени в отчета за приходите и разходите. Възможно е да са получени отрицателни разлики от преценка на валутни активи и пасиви (вземания или задължения) в края на годината, но те, в съответствие с НСС 14 Отчитане на влиянието на промените на валутните курсове, да са разсрочени за бъдещи периоди.

Относителен дял на разходите за операции по управлението в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(400 : 51\,500) \times 100 = 0,78\%$$

В края на годината:

$$(200 : 67\,000) \times 100 = 0,30\%$$

Относителен дял на разходите за операции по управлението в сумата на извънредните разходи.

В началото на годината:

$$(400 : 1600) \times 100 = 25\%$$

В края на годината:

$$(200 : 3000) \times 100 = 6,67\%$$

Чувствително е намалението на разходите от отписани вземания, за платени глоби и неустойки и от липси без вина на материалноотговорни лица през отчетния период, особено в сумата на извънредните разходи – почти четири пъти или с 18,33 пункта. Това следва да се оцени положително.

Относителен дял на другите извънредни разходи в общата сума на разходите.

В началото на годината:

$$(1200 : 51\,500) \times 100 = 2,33\%$$

В края на годината:

$$(2800 : 67\,000) \times 100 = 4,18\%$$

Относителен дял на другите извънредни разходи в сумата на извънредните разходи.

В началото на годината:

$$(1200 : 1600) \times 100 = 75\%$$

В края на годината:

$$(2800 : 3000) \times 100 = 93,33\%$$

Относителен дял на разходите за данъци (ще вземем общата им сума) в общата сума на разходите.

В началото на годината – няма.

В края на годината:

$$(3700 : 67\,000) \times 100 = 5,52\%$$

В приходната част на отчета.

Относителен дял на нетния размер на приходите от продажби в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(34\,200 : 51\,500) \times 100 = 66,41\%$$

В края на годината:

$$(47\ 900 : 68\ 200) \times 100 = 70,23\%$$

Относителен дял на нетния размер на приходите от продажби в сумата на приходите от дейността.

В началото на годината:

$$(34\ 200 : 37\ 200) \times 100 = 91,93\%$$

В края на годината:

$$(47\ 900 : 55\ 100) \times 100 = 86,93\%$$

Изводите са няколко:

Първо, преобладаващата част от приходите на предприятието се получават от основната му дейност;

Второ, относителния дял на приходите от продажби в общата сума на приходите се е увеличил през отчетната година с 5,08 пункта.

Трето, обратна е тенденцията при относителния дял на приходите от продажби в сумата на приходите от основна дейност – той е намален през отчетния период с 5 пункта. Причината е в чувствителното нарастване на абсолютната сума, отразена в статията „други увеличения“.

Относителен дял на приходите от финансираня в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(400 : 51\ 500) \times 100 = 0,78\%$$

В края на годината:

$$(600 : 68\ 200) \times 100 = 0,88\%$$

Относителен дял на приходите от финансираня в сумата на приходите от дейността.

В началото на годината:

$$(400 : 37\ 200) \times 100 = 1,08\%$$

В края на годината:

$$(600 : 55\ 100) \times 100 = 1,09\%$$

Вижда се, че относителният дял на тези приходи в приходите от дейността е незначителен и нараства незначително през отчетния период.

Относителен дял на незавършеното строителство по стопански начин (разходите за придобиване и ликвидация на ДА по стопански начин) в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(300 : 51\ 500) \times 100 = 0,58\%$$

В края на годината:

$$(400 : 68\ 200) \times 100 = 0,58\%$$

Относителен дял на сумата по горната статия в сумата на приходите от дейността.

В началото на годината:

$$(300 : 37\ 200) \times 100 = 0,81\%$$

В края на годината:

$$(400 : 55\ 100) \times 100 = 0,76\%$$

И тук изводът е, че дялът на незавършеното строителство по стопански начин е незначителен и слабо намалява през отчетния период.

Относителен дял на увеличението на запасите от продукция, незавършено производство и разходи за бъдещи периоди в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(2200 : 51\ 500) \times 100 = 4,27\%$$

В края на годината:

$$(2700 : 68\ 200) \times 100 = 3,96\%$$

Относителен дял на увеличението на запасите от продукция, незавършено производство и разходи за бъдещи периоди в сумата на приходите от дейността.

$$(2200 : 37\ 200) \times 100 = 5,91\%$$

В края на годината:

$$(2700 : 55\ 100) \times 100 = 4,90\%$$

Относителен дял на сумата, отразена в статията „други приходи“ в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(100 : 51\ 500) \times 100 = 0,19\%$$

В края на годината:

$$(3500 : 68\ 200) \times 100 = 5,13\%$$

Относителен дял на сумата, записана в статията „други приходи“ в сумата на приходите от основна дейност.

В началото на годината:

$$(100 : 37\ 200) \times 100 = 0,27\%$$

В края на годината:

$$(3500 : 55\ 100) \times 100 = 6,35\%$$

Впечатляващо е нарастването на относителния дял на категорията „други приходи“ в общата сума на приходите – с 4,94 пункта и в сумата на приходите от дейността – с 6,08 пункта. Това показва, че през отчетната година предприятието се е ориентирало по-силно към дейности, приходите от които се отразяват в тази статия на отчета за приходите и разходите – комисионерство, отдаване на активи под наем и други подобни. Ръководството на предприятието трябва да анализира ефективността на тази дейност. Ако се одитира предприятието и то е с държавни или общински капитали, трябва да се провери дали се изпълняват изискванията за внасяне на дължимата част от получения наем в републикански или в общинския бюджет.

Относителен дял на приходите от лихви в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(1800 : 51\ 500) \times 100 = 3,50\%$$

В края на годината:

$$(2200 : 68\ 200) \times 100 = 3,23\%$$

Относителен дял на приходите от лихви в сумата на финансовите приходи.

В началото на годината:

$$(1800 : 7500) \times 100 = 24\%$$

В края на годината:

$$(2200 : 7900) \times 100 = 27,88\%$$

Относителният дял на приходите от лихви във финансовите приходи не е толкова голям, колкото е относителният дял на разходите за лихви във финансовите разходи, но все пак е значителен и нараства през отчетния период – с 3,88 пункта.

Относителен дял на приходите от съучастия (всички са от дивиденди) в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(500 : 51\ 500) \times 100 = 0,97\%$$

В края на годината:

$$(600 : 68\ 200) \times 100 = 0,88\%$$

Относителен дял на приходите от дялово участие във финансовите приходи.

В началото на годината:

$$(500 : 7500) \times 100 = 6,67\%$$

В края на годината:

$$(600 : 7900) \times 100 = 7,59\%$$

При анализа на структурата на счетоводния баланс, въз основа на относителния дял на финансовите дълготрайни активи, направихме извод, че предприятието не разчита много на финансови инвестиции и на доход от разпределение. Анализът на относителния дял на приходите от дялово участие потвърждава този извод.

Относителен дял на положителните курсови разлики от валутни операции.

В началото на годината:

$$(5200 : 51\ 500) \times 100 = 10,10\%$$

В края на годината:

$$(5100 : 68\ 200) \times 100 = 7,47\%$$

Относителен дял на положителните курсови разлики от валутни операции в сумата на финансовите приходи.

В началото на годината:

$$(5200 : 7500) \times 100 = 69,33\%$$

В края на годината:

$$(5100 : 7900) \times 100 = 64,56\%$$

Въпреки, че относителният дял на този вид приходи в общата сума на приходите и във финансовите приходи намалява, този относителен дял е значителен. Това трябва да засили вниманието към валутните операции и отчитането на приходите от тях – както от страна на ръководството на предприятието, така и от страна на одитора.

Относителен дял на приходите от операции по управлението в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(2200 : 51\ 500) \times 100 = 4,27\%$$

В края на годината:

$$(1800 : 68\ 200) \times 100 = 2,64\%$$

Относителен дял на приходите от операции по управлението в сумата на извънредните приходи.

В началото на годината:

$$(2200 : 6800) \times 100 = 32,35\%$$

В края на годината:

$$(1800 : 5200) \times 100 = 34,62\%$$

Приходите от операции по управлението (отписани задължения, получени глоби и неустойки, излишъци на материални запаси и други ценности) заемат незначителен дял в общата сума на приходите. Незначително е намалял тяхният дял в извънредните приходи в края на годината – с 2,27 пункта.

Относителен дял на сумите, записани в статията „Други извънредни приходи“ в общата сума на приходите.

В началото на годината:

$$(1100 : 51\ 500) \times 100 = 2,14\%$$

В края на годината:

$$(3400 : 68\ 200) \times 100 = 4,99\%$$

Относителен дял на сумите, записани в статията „Други извънредни приходи“ в сумата на извънредните приходи.

В началото на годината:

$$(4600 : 6800) \times 100 = 67,65\%$$

В края на годината:

$$(3400 : 5200) \times 100 = 65,38\%$$

§ 3. Анализ на информацията от елементите на приложението към годишния счетоводен отчет

Приложението към годишния счетоводен отчет се състои от различни елементи (според вида на отчитащото се предприятие – от реалния сектор, бюджетно, банково, застрахователно). Управителите и счетоводителите могат да изчислят показатели за структурата на различните елементи от приложението към годишния счетоводен отчет, като ползват показаната до тук методика за изчисляване на структурни показатели за счетоводния баланс и за отчета за приходите и разходите.

По-голям интерес за читателите ще представлява анализът на структурата на отчета за паричния поток, който се изготвя като елемент № 10 на приложението към годишния счетоводен отчет. Тук ще предложим само съдържанието на отчета за паричния поток на „Омега“ АД за 1996 г., като ще оставим читателите сами да изчислят отделните показатели за структура, използвайки предложената и обяснена вече методика.

Отчет за паричния поток на „Омега“ АД за 1996 г.
(в хиляди лева)

I. Наличност на парични средства в началото на периода	15 800
II. Основна дейност	
1. Постъпления	
– от клиенти за продажби	2000
– аванси от клиенти за бъдещи продажби	20
– от преки продажби	570
– от разни дебитори	20
– от финансирання	10
– от временна финансова помощ	70
– от върнати суми за надвнесети държавни вземания	10
– от получени заеми	360
– от осигурителни организации	80
– от застрахователни предприятия	20
– от продажби на МДА, НМДА и материали	800
Всичко постъпления от основна дейност	3960
2. Плащания	
– на доставчици и други кредитори	3500
– аванси на доставчици	100
– за преки покупки на активи и услуги	250
– за придобиване на МДА и НМДА	900
– на персонала	1200
– на осигурителни организации	420
– за пенсии, социални помощи и др. подобни	180
– за погашения на заеми	110
– на застрахователни организации	100
– предоставени заеми	200
Всичко плащания за основна дейност	6960
Нетен паричен поток от основна дейност	– 3000
III. Финансова дейност	
1. Постъпления	
– от лихви	500
– от дивиденди	400

– от положителни за предприятието валутни курсови разлики	180
– от продажби на ценни книжа, благородни метали и скъпоценни камъни и от положителни курсови разлики от продажби на ценни книжа	1020
– от приети съучастия и получени дялови вноски	100
– от друга финансова дейност	–
Всичко постъпления от финансова дейност	2200
2. Плащания	
– за лихви	1000
– за дивиденди	300
– за придобиване на дялове и съучастия	600
– отрицателни валутни курсови разлики	30
– за покупка на ценни книжа, благородни метали и скъпоценни камъни	100
– за други финансови разходи – банкови такси, комисиони и други подобни	20
Всичко плащания за финансова дейност	2050
Нетен паричен поток от финансова дейност	+150
IV. Извънредни операции	
1. Постъпления	
– от глоби и неустойки	170
– от дарения и спонсорства	180
– от излишъци на касова наличност	–
– от други извънредни операции	–
Всичко постъпления от извънредни операции	350
2. Плащания	
– на глоби и неустойки	200
– за дарения и спонсорства	400
– от липса на касова наличност	–
– плащания за други извънредни операции	–
Всичко плащания за извънредни операции	600
Нетен паричен поток от извънредни операции	– 250
V. Наличност в края на периода	12 700
VI. Изменение на паричната наличност през отчетния период	– 3100

§ 4. Други аналитични показатели

Показатели за рентабилност за текущата година

Коефициент на брутна рентабилност на продажбите:

Печалба преди данъчното облагане (брутна печалба) – 4900 : Нетен размер на приходите от продажби за текущата година – 47 900 = 0,10.

Или, на един лев оборот (приходи от продажби) се падат 10 стотинки брутна печалба.

Коефициент на нетна рентабилност на продажбите:

Печалба след данъчното облагане (нетна печалба) 1200 : Нетен размер на приходите от продажби през текущата година 47 900 = 0,02. Или на 1 лев оборот се падат 2 стотинки нетна печалба.

Коефициент на брутна рентабилност на собствения капитал:

Брутна печалба 4900 : Собствен капитал за текущата година 92 600 = 0,05. На 1 лев собствен капитал са получени 5 стотинки брутна печалба.

Коефициент на нетна рентабилност на собствения капитал:

Нетна печалба 1200 : Собствен капитал 92 600 = 0,01. На 1 лев собствен капитал е получена 1 стотинка нетна печалба.

Коефициент на брутна рентабилност на привлечения капитал:

Брутна печалба 4900 : Привлечен капитал 25 400 = 0,19. На един лев привлечен капитал са получени 19 стотинки брутна печалба.

Коефициент на нетна рентабилност на привлечения капитал:

Нетна печалба 1200 : Привлечен капитал 25 400 = 0,05. Нетната печалба на 1 лев привлечен капитал е 5 стотинки.

Коефициент на брутна рентабилност на реалните активи (нарича се още коефициент на капитализация на активите):

Брутна печалба 4900 : Сума на реалните активи в колоната „текуща година“ 119 400 = 0,04. На 1 лев реални активи е получена 4 стотинки брутна печалба.

Коефициент на нетна рентабилност на реалните активи (на капитализация на реалните активи):

Нетна печалба 1200 : Сума на реалните активи 119 400 = 0,01. Една стотинка е нетната печалба на 1 лев реални активи.

Показатели за ефективност за текущата година

Ефективност на разходите:

Обща сума на приходите за 1996 г. 68 200 : Обща сума на разходите за 1996 г. (включително и разходите за данъци) 67 000 = 1,02. Или с 1 лев разходи са получени 1 лев и 2 стотинки приходи.

Може да се изчисли и ефективност на разходите без разходите за данъци:

68 200 : 63 300 = 1,08. Коеето означава, че с 1 лев разходи са получени 1 лев и 8 стотинки приходи.

Ефективност на приходите. Това е обратен на разгледания по-горе показател:

Обща сума на разходите, включително и тези за данъци 67 000 : Обща сума на приходите 68 200 = 0,98. Или 1 лев приходи е получен с 98 стотинки разходи.

Втори показател:

Обща сума на разходите без данъци 63 300 : 68 200 = 0,93. Или 1 лев приходи е получен с 93 стотинки разходи, без да се смятат разходите за данъци.

Показатели за ликвидност

За да може да ги изчислим, трябва да въведем допълнителна информация – за платимата през 1996 година част от дългосрочните заеми, от облигационните заеми и от другите заеми (отчитани чрез с/ка 159 Други заеми и дългове. От дългосрочните заеми в размер на 6600 хил.лв., през 1996 г. са били платими 1300 хил.лв. От облигационния заем за 1200 хил. са платими 400 хил. лв., от другите заеми и дългове – 1000 хил.лв.

В такъв случай, сумата на задълженията за текущата година ще бъде:

Общо по група II на раздел „Б“ – задължения – 10 000

+ частта от дългосрочните заеми 1 300

+ частта от облигационните заеми 400

+ частта от другите заеми 1 000

Всичко текущи задължения 12 700

Сега може да се пристъпи към изчисляване на коефициентите за ликвидност.

Коефициент за обща ликвидност:

$$58\ 700 : 12\ 700 = 4,62$$

Коефициент на бърза ликвидност:

$$24\ 500 : 12\ 700 = 1,93$$

Коефициент на незабавна ликвидност:

$$15\ 600 : 12\ 700 = 1,23$$

Коефициент на абсолютна ликвидност:

$$12\ 700 : 12\ 700 = 1$$

По съвпадение размерът на текущите задължения е равен на сумата на паричните средства, които са активи с абсолютна ликвидност.

Като цяло, и четирите показателя дават основание за извод, че предприятието има отлична ликвидност, защото и последната, абсолютната ликвидност има коефициент единица.

По-горе показахме коефициентите на ликвидност за края на отчетния период, т.е. – въз основа на данните от колоната „текуща година“ на счетоводния баланс.

Биха могли да се изчислят и коефициенти на ликвидност за колоната „предходна година“, т.е. – за началото на периода. За това е необходимо да се събере информация за платимата част на дългосрочните, облигационните и другите заеми за 1995 година.

Показатели за финансова автономност

Коефициент на финансова автономност:

Собствен капитал: привлечен капитал

или

В началото на годината:

$$86\ 300 : 28\ 100 = 3,07$$

В края на годината:

$$92\ 600 : 25\ 400 = 3,64$$

Както се вижда, предприятието има в началото на годината добър коефициент на финансова автономност (3,07), който през отчетната година се е подобрил още повече (3,64). Защото на 1 лев привлечен капитал се падат съответно 3 лв. и 7 стотинки и 3 лв. и 64 стотинки собствен капитал.

Показател за финансова автономност е и коефициентът на задлъжнялост. Той е обратен на показания по-горе коефициент на финансова автономност. Изчислява се като съотношение между привлечения и собствения капитал.

В началото на годината:

$$28\ 100 : 86\ 300 = 0,33$$

В края на годината:

$$25\ 400 : 92\ 600 = 0,27$$

Или на 1 лев собствен капитал в началото на годината са съответствували 33 стотинки привлечен капитал, а в края на годината 27 стотинки.

Това говори за значителна финансова независимост на предприятието от външни източници на средства.

Показатели за обръщаемост на активите

На практика има смисъл да се изчисляват показатели за обръщаемост на материалните запаси. Дълготрайните активи за това са класирани като такива, защото участвуват в икономическия оборот за период, който е по-продължителен от 1 година (обръщат се за срок над 1 година). Паричните средства са постоянно в икономически оборот. А за обръщаемостта на вземанията има друг показател – за темповете на събиране на същите, които ще разгледаме по-нататък.

Материалните запаси са пет основни вида: материали; незавършено производство; продукция; стоки и амбалаж, млади животни и животни за угояване и изпратени стоки и предадени работи. В „Омега“ АД няма млади животни и животни за угояване, стоки и амбалаж и изпратени стоки и предадени работи.

Необходима е и допълнителна информация за средната наличност на съотнетните видове материални запаси през годината. За целите на настоящия практически пример, ще приемем, че средната наличност на основните два вида материални запаси (изчислена като средна хронологична величина) е както следва:

За материалите – 6000 хиляди лева;

За продукцията – 7500 хиляди лева;

При тези допълнителни данни, може да се изчислят следните показатели за обръщаемост на материалните запаси:

За материалите

$$(6000 \times 360) : 47\ 900 = 45,09 \text{ дена.}$$

Или, един оборот на средствата, вложени в материали през отчетната година, се осъществява за малко повече от 45 дена. Този показател беше получен като средната наличност на материали през годината бе умножена по броя на дните в годината (приема се, че той е

Съпоставката на двата показателя води до неблагоприятни изводи за предприятието. Вземанията се събират бавно-за над 62 дена, но задълженията се изплащат още по-бавно – почти за 67 дни. Очевидна е потребността от мерки както за ускоряване на темповете за събиране на вземанията, така и за по-своевременно изплащане на задълженията.

Нетен оборотен капитал – изчислява се като разлика между краткотрайните активи и текущите задължения на предприятието.

В нашия пример (разполагаме с информация за текущите задължения в края на годината):

$$58\ 700 - 12\ 700 = 46\ 000$$

Предприятието разполага в края на 1994 година с нетен оборотен капитал от 46 млн. лв.

Могат да се изчислят и други показатели за финансово-счетоводен анализ – в зависимост от конкретните управленски потребности на предприятието. И в теоретичната част, и в практически пример спряхме вниманието на читателя на онези показатели, които преценяваме за най-съществени.

Съдържание

Глава първа – Основи на финансово-счетоводния анализ.

Същност, видове и показатели	5
§ 1. Същност и видове финансово-счетоводен анализ	5
Относно понятието „финансово-счетоводен анализ“	5
Видове финансово-счетоводен анализ	7
§ 2. Пазарната икономика и финансово-счетоводният анализ	10
§ 3. Показатели за финансово-счетоводен анализ. Същност и видове	13

Глава втора – Съдържание на финансово-

счетоводния анализ	28
§ 1. Анализ на структурата и динамиката на финансовото състояние, отразено в счетоводния баланс	28
Структура на счетоводния баланс	28
БАЛАНС "ОМЕГА" АД	30
Анализ на структурата на дълготрайните активи	33
Анализ на структурата на краткотрайните активи	42
Анализ на относителния дял на вземанията	46
Анализ на пасива на счетоводния баланс	48
§ 2. Анализ на структурата на отчета за приходите и разходите	59
Практически пример за анализ на структурата на отчета за приходите и разходите	60
ОТЧЕТ "ОМЕГА" АД	61
Анализ на структурата на разходите	63
Анализ на структурата на приходите	63
Анализ на относителния дял на отделните статии	65
§ 3. Анализ на информацията от елементите на приложението към годишния счетоводен отчет ...	75
§ 4. Други аналитични показатели	78
Показатели за рентабилност за текущата година	78
Показатели за ефективност за текущата година	79
Показатели за ликвидност	79
Показатели за финансова автономност	80
Показатели за обръщаемост на активите	81

Търсете книгите на издателството

- Закон за счетоводството. Национален сметкоплан. Национални счетоводни стандарти.** Трето допълнено издание май 1996 г.
- Закон за счетоводството. Национален сметкоплан. Национални счетоводни стандарти.** На немски език, 1994 г.
- Международни счетоводни стандарти. Национални счетоводни стандарти. Пояснения по прилагането им** от доц. д-р ик.н. Стоян Дурин, д.е.с. Във второто допълнено издание са включени приетите нови национални счетоводни стандарти - от 19 до 25-ти - с тяхните изменения към **септември 1994**.
- Притурка с Национални счетоводни стандарти 26-29 и пояснения по прилагането им** от доц. д-р ик.н. Стоян Дурин. Второ издание от ноември 1995 с приложение **Международен счетоводен стандарт 32 - Финансови инструменти - оповестяване и представяне**.
- Втора притурка с Национални счетоводни стандарти 30 и 31, и пояснения по прилагането им** от доц. д-р ик.н. Стоян Дурин, издадена май 1996 г.
- Теория и практика на националния сметкоплан** от доц. д-р ик.н. Стоян Дурин, д.е.с. Второ актуализирано издание 1994 г. Оригинален графичен поглед, с повече от 70 графични схеми.
- Справочник по счетоводство** от доц. д-р ик.н. Стоян Дурин, Димитър Желязков, д-р ик.н. Иван Златков, дипломирани експерт-счетоводители. **Шесто актуализирано издание** от ноември 1995 г. Това е една от най-търсените книги, написана достъпно и точно, с полезни практически примери за съставяне на годишния баланс и отчета на приходите и разходите.
- Счетоводство за мениджъри** от Алън П. Робсън, превод от шестото английско издание. Книгата е цялостен курс от методики за систематизиране и използване на счетоводната информация от мениджърите при управление на ресурсите на предприятието.
- Счетоводство на предприятието** от доц. д-р ик.н. Стоян Дурин, д.е.с. **Шесто основно преработено и допълнено издание**.
Една от най-търсените книги по счетоводство.
- Маркетинг - концепции и стратегии** от У. Прайд, О. Феръл - превод от осмото издание, 1993 г. Със своите продадени в цял свят над 2 млн. екземпляра тази книга е **безспорния пазарен лидер** в маркетинговата литература. В това издание се обръща най-вече внимание на стратегическия маркетинг и вземането на решения. Първо издание на български език.
- Сборник типови форми за търговски документооборот**, съставен от фирма "Меропа", второ допълнено издание. Търсено настолно пособие на практикуващия юрист и бизнесмен. Съдържа 66 броя различни документи - заявления, декларации, пълномощни, договори и др. Предлага се и пълно електронно копие на текста. Съвместим е с разпространените у нас системи за текстообработка - Микротекст 16, Документ 16 и Word.

Индустриалните отношения в България - проф. д-р Димитър Шопов. Формиране-
то на индустриалните отношения в България, разгледано на основата на опита
на развитите индустриални държави.

Очаквайте

Албум на първичните счетоводни документи - второ издание.

От поредица

„Счетоводството - в теория и практика“

1. Иван Златков, д-р ик.н., д.е.с. - Бюджетно счетоводство.

В книгата са изследвани въпросите на организацията и методологията на счетоводството в бюджет-
ните предприятия от различен тип - на пълна бюджетна издръжка, на смесена издръжка с пре-
обладаваща бюджетна част и на смесена издръжка с преобладаващ относителен дял на извън-
бюджетните средства. Прави се анализ на организацията на работата на счетоводните служби в
бюджетните предприятия. Илюстрирана е с практически примери.

2. Ст.н.с. Живко Бонев, д-р ик.н., д.е.с. - Автоматизиране на счетоводството.

Разглеждат се икономическите, техническите, организационните и правни предпоставки за автома-
тизиране на счетоводната дейност при съвременните условия от гледна точка на потребители-
те - счетоводители, като не се изискват специални познания в областта на експлоатацията на
електронно-изчислителната техника. Третира се отчетната дейност от методологическа и техно-
логическа гледни точки, като се илюстрира възможността за автоматизираното и реализиране
в условията на България на базата на конкретен реален програмен продукт. За такъв е използ-
ван „Ажур-Л“.

3. Бойко Маринов, д.е.с. - Валутно и външнотърговско счетоводство.

Либерализирането на стопанската дейност след началото на икономическата реформа доведе до
децентрализиране на валутните средства между различните стопански субекти. Сега всеки от
тях може да сключва сделки, деномирани в чужда валута. В книгата се прави опит да се изяснят
основните принципи на отчитане на валутните операции и да се приложат тези принципи при
счетоводната трактовка на някои основни външнотърговски сделки. Предназначена е за широк
кръг читатели - счетоводители, бизнесмени, студенти.

**4. Димитър Желязков, д.е.с. и Надя Костова д.е.с. - Счетоводната политика
на предприятието.**

Книгата дава представа на читателя какво представлява счетоводната политика на предприятието
при условията на свободната пазарна икономика. В този смисъл са разкрити основните пара-
метри на счетоводната политика в контекста на съдържанието на МСС-1 и НСС-1. Развити са
основните принципи на формирането на счетоводната политика на предприятието. На тази
основа са детерминирани основните видове счетоводна политика в зависимост от съдържани-
ето на икономическия цикъл. Разработени са практически примери за счетоводна политика
при едни или други условия за основните типове предприятия.

Очаквайте от същата поредица:

**6. Ст. Дурин, д-р ик.н., д.е.с. - Отчитане на данъка върху печалбата и данъка
за общините.**

**7. Стоян Стоянов, д-р ик.н., д.е.с. и Емилия Миланова - Банки и финансови
къщи - счетоводство, анализ и одитинг.**

С подчертан практико-приложен подход в книгата се изясняват основните въпроси на счетоводст-
вото, финансовия анализ и одитинга на банките и финансовите къщи. Въпросите са разработе-

ни в съответствие с основните положения и изисквания на Наръчника по банково счетоводство, Национални счетоводни стандарти № 16 за отчитане на банковите операции и 30 – за счетоводството на банките, Националния сметкоплан на банките и другите счетоводни банковни и нормативни актове.

В книгата се дават знания за водене и използване на счетоводството. Много ценни са и разработките за изготвяне, анализ, одиторски проверки и заверки на счетоводната отчетност, включително и на отчетите по наредбите на БНБ.

Книгата е предназначена за счетоводители и специалисти от банките и финансово-брокерските къщи. Може да се ползва и от други счетоводни, контролни и финансови кадри, както и за обучение на студенти и на други учащи се.

Издателство
 ФорКом[®]
Вашите формуляри!

Ние предлагаме най-пълна колекция от първични счетоводни документи и банковни формуляри, които ще облекчат Вашия труд.

За Вашите потребности ще подготвим формуляри с Вашия знак.

Приемаме поръчки за персонафицирани данъчни фактури.

VITOSHA

Software & Communications

ЕЛЕКТРОННА ПОЩА X.400, Internet

ВИТОША СОФТУЕР И КОМУНИКАЦИИ ЕООД
1113 София, ЦИИТТ, Цариградско шосе 7 км
телефони: 881056, 778000, 75341/448,548